

PAZIUNTELE A IMPREZARITONEN
1888
Doo

1890
subtit

CHESTIA

ȚĂRĂNEASCĂ

3/0888

DE

SPIRU C. HARET

1775467

CASA ȘCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICA
№ 21113
Donația N. MARIA

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL” 8-sec ION ST. BASIDESCU

16, STRADA DOAMNEI, 16

1905.

13.436

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA
BUCURESTI

13900

RC 130/02

B.C.U. Bucuresti

C144714

333.5(498)

Atât în timpul cât am făcut parte din guvern, cât și mai înainte, împrejurările m'au pus în poziție de a cunoaște de aproape o însemnată parte din complexul de probleme, unele mai grele și mai amenințătoare decât altele, cari constituie ceea ce se chiamă **Chestia Țărănească**. Am putut să mă conving de ce mare urgență este ca ea să ieșă primul loc în preocupările oamenilor noștri de stat, și să se întreprindă rezolvarea ei în întregime, iar nu numai în parte și prin măsuri anodine.

O asemenea întreprindere ar fi destul de serioasă pentru ca toate partidele politice să urmeze de comun acord o linie de purtare îndreptată spre acelaș scop. Din nenorocire, conseruatorii sunt încă departe de a-și da seamă de gravitatea situațiunii și de împrejurările în cari se află țara, și cari nu mai seamănă nici pe departe cu cele de acum o sută de ani.

Indărătnicia cu care se opun ei la orice măsură mai însemnată care ar lunge la luminarea păturii țărănești, la înăvuierea ei și la scoaterea ei de sub robia celorlalte clase ale societății, groaza pe care o manifestează, cu mai mult sau mai puțină sinceritate, ori de câte ori i se vorbește de introducerea țărănimei ca factor activ și inteligent în viața noastră de stat, sunt dovezi că partidul conseruator, rămas în urmă și în această privință, nu a ajuns încă a-și da seamă de rostul actual al țării, nici de natura și gravitatea problemelor cari se impun.

Nu rămâne dar decât ca partidul liberal să-și asumeze singur sarcina pe care nu o poate împărși cu alții, și și de

înființarea drumurilor de fer, prin înmulțirea și înlesnirea relațiilor cu străinătatea, prin lărgirea terenurilor cultivate, și, în timpurile din urmă, prin înființarea unor adevărate trusturi de arendași străini, au pus la ordinea zilei probleme cari acum câțiva ani nu erau cunoscute, și a căror amânare constituie un pericol din ce în ce mai mare.

Chestia fiind grea și vastă, este sigur că întreg timpul de care va dispune partidul liberal în viitoarea sa formațiune, abia va fi de ajuns pentru a o îmbrățișa pe cât va fi posibil în toată generalitatea ei. Pentru acest motiv, precum și pentru acela că, la guvern, greu poate cineva a avea timpul și liniștea necesară pentru a studia cum se cuvine o problemă așa de vastă, și că trebuie totul făcut pentru a se câștiga timp, cred că chiar de acum partidul trebuie să înceapă a studia lucrurile, pentru ca din prima zi a venirii sale la putere să-și poată începe punerea în practică a programului său.

Memoriul de față are de obiect, în primă linie de a sintetiza chestia pe cât este posibil, iar în a doua de a propune soluțiuni. Valoarea acestor soluțiuni nu este în cauză; conducătorii partidului vor vedea ce este de păstrat și ce este de lepădat din ele. Scopul lucrării este numai de a reuni și clasifica datele problemei și de a pune o bază de discuție.

În cele ce urmează, se vor vedea puse unele lângă altele, lucruri de o importanță destul de inegală. Cauza este că chestia țărănească nu este o chestie simplă, și nu se poate rezolva prin o formulă unică, din care să decurgă, ca consecințe, soluțiile tuturor dificultăților.

Din contră, clasa țărănească are nevoi multiple, de însemnătate neegale, dar din cari nici una nu trebuie lăsată la o parte, căci toate se leagă între ele, și rezolvarea unora are influență asupra rezolvării celorlalte. De aceea am socotit că se cuvine să nu trec sub tăcere nimic din cele cari mi s'au părut că pot contribui la rezolvarea dificultăților, mari și mici.

Fără indoială, discuțiunea va mai da pe față multe lucruri cari trebuiesc studiate, și cari mie îmi vor fi scăpat din vedere. Pe urmă, în decursul timpului se vor ivi greutăți nouă, azi încă neexistente. Chestiunea țărănească însă nu este din acele cari să comporte soluțiuni nestrămutate. Va trebui ca soluțiunile, ori cari ar fi, să evolueze împreună cu chestiunea însăși. Dar aceasta va fi grija celor de după noi.

* * *

Țăranii cer mereu pământ. Ei socotesc că dacă li se va da pământ cât de mult, toate relele lor se vor lecu.

Aceasta nu este adevărat, sau e adevărat numai în parte. Dovadă este că cei cari au fost improprietați la 1864, la 1879, se plâng că și ceilalți. Pământurile date la 1864 și la 1879 s'au fracționat peste măsură prin moștenire; altele s'au arendat pe nimic la cămătari, pe câte 10 și 15 ani; iar cei cari au pământul întreg, încă se plâng de sărăcie, pentru că nu știu să scoată din el tot folosul ce se cuvine. De altă parte, moșiile Statului au rămas foarte puține, iar o nouă improprietație ca cea dela 1864 nu-

mai este posibil, și chiar dacă ar fi, nu ar face decât să amâne doar greutățile cu câțiva ani.

Cu pământul fertil ce are, România ar putea hrăni cu înlesnire o populație de trei ori mai mare (comp-tând 4 hectare ca întinderea necesară pe întreține-rea unei familii). Deocamdată, să căutăm să facem ca cel puțin populația ce avem să trăiască bine și mulțumită.

Pentru aceasta, mijloacele de întrebuințat ar fi:
de a se înlesni țăranilor puțința de a deveni pro-prietari ;

de a li se creă și a li se înlesni puțința de a fi arendași ;

de a fi puși în poziție să scoată un folos mai mare decât cel de astăzi din pământurile ce vor cultiva, fie ca proprietari, fie ca arendași ;

de a li se asigura stăpânirea efectivă a pămân-tului lor, făcându-se imposibilă arendarea lui către cămătari, sau alte chipuri de expropriere mai mult sau mai puțin disimulată ;

să se iea măsuri pentru a se evită fracționarea in-definită a proprietăților țărănești ;

a se luă măsuri ca țăranii să fie scutiți cât mai mult se va putea de exploatarea mijlocitorilor de ori ce fel ;

ca ei să fie asigurați contra nenorocirilor mai mult sau mai puțin periodice sau accidentale, ca seceta, grindina, focul, epidemiile, epizootiile ;

ca ei să fie apărați în mod sigur contra foametei ;

să se pună frâu alcoolizmului ;

să li se asigure o justiție grabnică, comodă și ief-tină ;

să li se asigure o administrațiune bună și onestă; să se răspândească la sate cultura intelectuală câtă este indispensabilă.

Să examinăm pe rând fiecare din aceste desiderate.

Inlesnirea pentru țărani de a deveni proprietari.

Țăranii se împart în trei categorii :

cei cari n'au pământ de loc ;

cei cari au pământ pentru că au fost împrăprietăriți la 1864, sau la 1879, sau ca veterani, sau cari au putut cumpără dela Stat ori dela particulari loturi mai mult sau mai puțin mari;

rezeșii și moșnenii.

În ultimele două categorii, trebuie despărțiți acei cari au pământ destul ca să le asigure traiul, de aceia cari nu au decât foarte puțin.

Toți acești țărani cari nu au pământ de loc sau au mai puțin decât le trebuie, nu ar putea să capete pământ decât în unul din următoarele moduri: prin o împrăprietărire ca cea dela 1864, atât pe proprietățile Statului, cât și pe cele private; prin cumpărare.

Prima soluțiune trebuie înlăturată: pentru că ea ar ridică prea multe, și destul de justificate protestări, din partea proprietarilor, ale căror moși, deja reduce la 1864, s'ar mai reduce încă acum; pentru că această soluțiune nu se poate aplică moșiilor din cari la 1864 s'a dat deja la țărani cele două treimi; și în fine pentru că această soluțiune nu ar face decât să amâne greutățile pentru 15 sau 20 de ani, după cari ar trebui procedat la o nouă împrăprietărire; dar mai pre sus de toate, soluțiunea aceasta

ar întări în spiritul țăranilor convingerea, deja născută la 1864, că de câte ori nu vor avea ei pământ de ajuns, moșiile proprietarilor trebuie să le împlinească trebuințele.

Rămâne cumpărătura.

Cumpărături nu se pot face decât în unul din felurile următoare :

a) din proprietățile rurale ce mai are Statul :

b) din proprietățile rurale ale instituțiilor publice, precum Eforia Spitalelor Civile, Epitropia Sf. Spiridon, Casa Școalelor, Casa Bisericii, etc. ;

c) din proprietățile rurale ale diverselor institute de credit, precum creditele funciare, băncile, societățile de asigurare, etc. ;

d) din proprietățile particulare, puse în vânzare de bună voie sau pentru datorii.

a) *Proprietățile Statului.* Statul a vândut deja în loturi 592 de proprietăți, de o întindere totală de 407.813 hectare. Restul se poate vinde, în virtutea legii vânzării bunurilor Statului.

Dar legea nu se mai execută de mai mulți ani. Moșiile Statului nu se mai vând la țărani, ei se ardează pe câte zece ani, chiar atunci când sunt făcute toate formele pentru vânzarea în loturi, precum formarea listelor de împroprietăriți, formarea loturilor pe teren, etc. Se poate închipui decepția și iritația care rezultă pentru țărani din aceasta, precum și din rapacitatea neuzită a unora din arendași, mai ales Evrei, cari nu se sfiesc a scoate dela dânsii prețuri de douăzeci de ori mai mari decât arenda pe care o plătesc.

Va trebui ca legea să fie executată, și ca vân-

zarea în loturi a moșiilor să se reinceapă, reziliându-se toate contractele de arendare încheiate.

Singura modificare care va trebui adusă la practica urmată până acum, va fi ca să se impună sătenilor cumpărători, oarecari condiții, nu multe nici complicate, relative la modul de cultură al parcelelor ce cumpără: aceasta cu scopul de a-i deprinde cu regulile cele mai esențiale și mai ușor de îndeplinit ale unei culturi mai raționale și mai productive.

b) *Proprietățile Eforiei Spitalelor*, etc. Puține din aceste proprietăți pot servi pentru împroprietărire, pentrucă, în virtutea testamentelor și a actelor de donațiune, ele sunt nealienabile.

c) *Proprietățile institutelor de credit și finanțare*. Este drept, posibil și ușor ca, prin lege, toate aceste institute să fie obligate a vinde în loturi la țărani moșiile pe cari le au. Asupra acestui lucru, sunt de acord mai toți cei cari se ocupă de chestiunea țărănească.

d) *Proprietățile particulare*. Cumpărarea de către țărani a moșiilor particulare ce se pun în vânzare, în orice mod ar fi, trebuie să fie încurajată și înlesnită. Prin aceasta, pe de o parte se împuținează numărul proletarilor rurali, iar pe de alta se împiedecă trecerea moșiilor în mâna străinilor, cari caută să se organizeze pentru a pune mâna pe ele prin toate chipurile: fie cumpărându-le prin oameni interpuși, fie naturalisându-se, fie punând ipoteci grele pe dânsule și luându-le pe urmă în exploatare pe termene lungi, sub cuvânt de a li se plăti creanțele. De altă parte, este de temut ca nu cumva la vreun moment de nevoie, de slăbiciune sau de gu-

vern nepriceput, să se dărâme protecțiunea ce mai avem în art. 7 din Constituție. Dejà zilele acestea Curtea de Casație a stabilit o jurisprudență care, după părerea oamenilor competenți, ar fi o gravă știrbire a garanțiilor stabilite prin art. 7. În ziua când acest articol va fi anulat sau știrbit, toate proprietățile rurale din Moldova vor intra în mâna străinilor, și curând cele din Muntenia vor urma aceeaș cale.

Putința pentru țărani de a cumpără moșii va fi cea mai puternică apărare pentru viitor, căci e neîndoios că țărani, pentru cari pământul este o chestie de viață sau de moarte, vor ști să-l apere cu cea mai din urmă energie, așa cum noi nu știm și nu putem să-l apărăm. Este dar aci o chestie națională de prima ordine.

Cât pentru proprietari, este evident că ar constitui un mare avantajiu pentru ei posibilitatea ce s'ar da țăranilor de a cumpără moșii, căci ar mări cererea, și prin urmare ar îmbunătăți prețurile. Astăzi, când un proprietar este pus în poziție de a-și vinde moșia, este silit de cele mai multe ori să o dea pe un preț mic, mai ales dacă moșia este mare, pentru că cei în stare de a cumpără moșii, și mai ales moșii mari, sunt puțini, și nu lipsesc de a abuză de nevoia vânzătorului pentru a-i luă moșia pe nimic. Intervenind însă și țărani, de odată cererea crește într-o proporție enormă. Afară de aceasta, țăranilor le dă mâna să plătească prețuri în genere mai mari decât capitaliștii, pentru că scutirea de a fi exploatați de arendași, și chiar de proprietari, reprezintă pentru dânșii un avantajiu destul de mare pentru ca să-l plătească bine.

Din toate punctele de vedere dar, este bine ca să se înlesnească cumpărarea de moșii de către țărani.

Este însă o piedecă, care face pe cei mai mulți proprietari să eziteze de a intra în vorbă cu țărani: este nesiguranța plății și dificultatea urmărilor contra unui mare număr de contractanți, în cas de neîmplinire a condițiilor vânzării.

Al doilea, din aceste neajunsuri se poate zice că acum nu mai există, de când cu votarea legii asupra asociațiilor țărănești; și dacă această lege tot va mai fi prezentând vreun defect practic, va trebui îndreptată cu cea mai mare băgare de seamă; căci convingerea mea este că de buna funcționare a asociațiilor acestora depinde în mare parte rezolvarea chestiunii țărănești.

Rămâne chestia siguranței de plată, și cu aceasta ajung a mă ocupa de *Casa Rurală*.

Cum că trebuie o instituție de credit care să ajute pe țărani în operațiile ce vor avea de scop desrobirea lor economică și cari vor cere o depunere de fonduri, aceasta este neîndoios. În toate părțile, și la noi asemenea, Statul ajută din toate puterile înființarea instituțiilor de acest fel în folosul proprietarilor, comercianților, industriașilor, funcționarilor, etc.; cum s'ar putea ca sollicitudinea aceasta să nu să întindă tocmai asupra clasei celei mai numeroase și care are mai mare nevoie de ajutor? În special, cumpărarea de pământuri de către țărani, precum și luarea de moșii în arendă de către dânșii, despre care voi vorbi mai jos, nu se va putea face, dacă nu li se va pune la dispoziție o instituție oarecare, puternică și bine organizată, care să-i ajute.

Sunt dejă opt ani de când partidul liberal a propus înființarea *Căsei Rurale*, idee generoasă, care merită să fie încă de atunci înscrisă în capul programului partidului. Dar ideea a fost combătută cu violență de către conservatori, pe cari atavismul îi face să se teamă în mod instinctiv de tot ce are aerul că poate duce la emanciparea clasei țărănești. În fața rezistențelor, partidul liberal s'a oprit și a lăsat lucrul în părăsire. Aceasta este o mare greșală. Este nu numai o greșală de tactică de partid, pentru că a putut face să se creadă că liberalii s'au intimidat în fața opoziției, ceea ce este totdeauna rău, dar mai ales pentru că s'au pierdut opt ani, în cari situațiunea clasei țărănești s'a înrăutățit, progresele vrăjmașilor ei s'au mărit și rezolvarea greutăților s'a făcut și mai anevoie. Ar fi trebuit, din contră, ca să se urmărească cu cea mai mare energie realizarea ideii, să se studieze cu atenție și obiectivitate criticile ce se aduceau proiectului, să se îmbunătățească pe cât eră posibil acest proiect și să se transforme în lege, chiar cu rezerva de a se mai modifica în urmă, dacă experiența ar fi dovedit că mai prezintă inconveniente.

Ceea ce nu s'a făcut până acum, trebuie să se facă îndată ce partidul va reveni la putere, căci este periculos, și pericol mare. Lățirea trusturilor evreești ale moșiilor, creșterea cea mare a arenzilor de anul acesta, se traduc toate prin sărăcirea până la extrem a țăranilor, și este în sentimentul tuturor, chiar în al celor mai optimiști, că această stare de lucruri, dacă va mai dura, nu se va putea rezolva decât printr'o catastrofă. Grecii și Evreii vor trece granița

cu milioanele stoarse dela țărani, dar ce va fi aci pe urma lor, nu va fi bine.

Ceeace cer eu să se facă este cu atât mai lesne, cu cât în opt ani ideea *Casei Rurale* a avut vreme să se aclimateze, așa că nu mai sperie pe nimeni ca la început. Chiar conservatorii au înțeles în fine că trebuie să se facă ceva, și au imaginat sistemul lor, ca Statul să cumpere moși particulare și să le revândă la țărani; sistem care nu înlătură niciunul din neajunsurile ce impută ei *Casei Rurale*, dar are pe acela că, în loc de a veni în ajutorul țăranilor, se vor cheltui milioane tot în folosul proprietarilor. Cu chipul acesta, se escamotează chestia adevărat țărănească, ceea ce nu va împiedică pe partidul ce este astăzi la putere de a se lăudă că a rezolvat-o. Tot așa s'a întâmplat și cu alte legi în trecut.

Revenind la *Casa Rurală*, proiectul dela 1897 propune ca această Casă să cumpere moșiile particulare ce ar fi de vânzare și să le revândă în loturi la țărani, plata făcându-se în rate.

Sub această formă, proiectul da loc la o obiecțiune, anume, că Statul deveniă procurator de moși pentru țărani, ceea ce ar fi întărit încă credința lor că Statul poate, și e dator, să cumpere moși ori de unde vor fi și oricum ar fi, ca să li le dea lor. Asemenea credință putea să ducă la urmări rele.

Mai eră marele inconvenient de a face din Stat cumpărător de moși, lucru totdeauna greu și delicat, și care lesne poate da loc la abuzurile cele mai neauzite.

Propunerea generalului Manu, ca pe fiecare an Statul să consacre o sumă pentru cumpărarea de

moși și de a le revinde la țărani, nu înlătură nici una din obiecțiile de mai sus; dar mai are inconvenientul de a face ceva aleatoriu, în loc de lucrul temeinic pe care voiă să-l facă legiuitorul dela 1897.

Cred că s'ar înlătură obiecțiile făcute proiectului din 1897, dacă, în loc de *Casa Rurală*, s'ar înființa o bancă, numită *Banca Țărănească*, cu un capital indestulător care cred că nu va putea fi mai mic de 20.000.000, chiar dela început. Acest capital i se va pune la dispoziție parte de către Stat, iar parte se va acoperi prin subscriere publică, ca și capitalul Băncii Agricole. Afară de aceasta, Banca țărănească va putea emite și bonuri, garantate asupra valorii moșilor a căror vânzare o va fi înlesnit. Limita cifrei de emisiune a acestor bonuri ar fi hotărâtă prin legea constitutivă a Băncii; ele ar produce dobândă de 5% pe an. Asupra acestui punct, organizarea Băncii Țărănești ar trebui să se inspire de exemplul Creditelor funciare. Banca va fi pusă sub controlul guvernului, ca și Banca Națională și ca și Creditele funciare.

Din beneficiile Băncii, s'ar plăti Statului sau acționarilor, dobânda banilor depuși de ei, precum și cuponul bonurilor emise. Restul, după scăderea cheltuelilor, s'ar adăugi la capital, sau ar servi pentru rambursarea capitalului primitiv.

La numirea Consiliului de administrație și a Censorilor, va trebui să participe și Statul, și acționarii, dacă sunt, și țăraniii împrumutați, după o modalitate care rămâne a se studia.

Când o moșie ar fi de vânzare, țăraniii cari ar voi să o cumpere, vor trebui mai întâiu să se consti-

tue în asociație, după toate formele legii respective; vor trată ei direct cu proprietarul și se vor înțelege asupra prețului și celoralte condițiuni ale cumpărării; vor trebui, în fine, să pună o parte din preț, care se va fixă prin lege. Partea aceasta va putea fi de 10, sau 20, sau 25% din prețul de cumpărare. Restul prețului îl va putea da Banca Tărănească, după ce va examină dacă asociația este regulat constituită, dacă moșia este scutită de sarcine, dacă vânzarea este regulată din toate punctele de vedere. Din suma procurată de Bancă, o parte ar fi în bonuri, iar restul în numerar. Bonurile fiind garantate în valoarea moșiei, riscul Băncii ar fi numai pentru partea vărsată în numerar. Acest risc nu este mare, pentrucă este greu de admis că țărani cumpărători nu vor achită nimic din ratele la cari vor fi obligați; și pe urmă, chestia este prea gravă și interesul general al țării prea mult angajat în rezolvarea ei, pentru ca să nu se risce ceva.

1977
146651
Plata datoriei către Bancă se va face în rate, în 30, 40 sau 50 de ani, cu dobândă de 5%, dar cu facultatea pentru țărani de a se liberă și prin plăți anticipate. Asociația va fi solidar respunzătoare pentru plata ratelor. Pentru incasare, se va putea aplică legea de urmărire.

În caz când ratele nu s'ar putea încasă, Banca va deveni proprietara moșiei, însă cu obligația de a o revinde, în comptul primilor cumpărători, tot unei asociații țărănești, și nu altcuiva.

Acestea ar fi liniile principale ale organizării noui instituții, pe lângă acele cari se vor expune mai jos, când voiu vorbi despre chestia arendărilor.

Sistemul ce propun înlătură, cred, obiecțiile ce se făceau celui de la 1897. În adevăr, Statul nu mai figurează aci ca cumpărător; tutela lui nu se vede nicăiri; nu se mai arată el ca procuratorul unic și obligat a da pământuri la țărani. El nu se arată decât ca un ajutător; dar țărani înșiși sunt siliți să se pună în raport cu vânzătorul, și să pună și o parte din preț, ceea ce îi va face să nu piardă din vedere drepturile proprietarului, nici să-și închipue că cumpărarea unei moși e lucru ușor și la îndemâna oricui și oricând.

Trebue să adaug că am cunoștință de existența unei instituții de acest fel la Odesa, o bancă unde țărani din guvernămintele din sudul Rusiei găsesc bani cu cari să cumpere moși, și aceasta nu a dat niciodată loc la nici un fel de tendințe revoluționare.

Exemplul acesta trebue să ne încurageze, și să astupe gura celor cari imputau Casei rurale că va face să dispară proprietatea mare, căci se știe cu ce atenție și cu câte sacrificii Rusia se silește să ajute pe marii proprietari a conserva moșiile lor, ceea ce nu a împedicat-o a înființa bănci țărănești ca cea dela Odesa.

Pentru a termina cu această chestie, voiți mai adăogi o propunere, căreia însă prevăd că i se va face o gravă obiecție; de aceea o pun aci numai pentru a se vedea dacă în adevăr nu este ceva de utilizat dintr'însa.

Propunerea este ca oridecâteori o moșie s'ar vinde, să aibă dreptul de preferință ea cumpărători țărani de pe moșie sau acei din comunele limitrofe. Vreau să zic că dacă acești țărani, până într'un termen dat dela

data când s'a hotărît o vânzare, vor declara că primesc ei să cumpere moșia cu acelaș preț, să fie preferiți, afară de cazul când cumpărătorul ar fi moștenitorul direct al vânzătorului.

Dispoziția asta știu că nu e necunoscută în drept. O știu că e în vigoare în Turcia Europeană, unde e un rest din legislația împăratului Vasile. Eră și la noi altă dată. Vânzătorului nu i-ar aduce nici un prejudiciu, de vreme ce prețul întreg convenit de dânsul îi va fi asigurat, prin intervenția Băncii Țărănești; iar avantajul ar fi că s'ar accelera împroprietărirea unui număr cât mai mare de familii țărănești.

Obiecția însă va fi că această măsură ar putea duce cu încetul la dispariția mării proprietăți. Trebuie văzut până la ce punct această obiecție are gravitate, și dacă ar fi destul de tare pentru a face să se înlătore cu totul dispoziția ce propun.

* * *

Rezumând cele expuse în acest paragraf, cred că măsurile propuse până aci sunt de natură a aduce un contingent la rezolvarea chestiei țărănești. Nu trebuie însă să ne închipuim că o poate rezolva cu totul. Împroprietărirea țăranilor pe calea aceasta se va face încet, și niciodată nu se va putea face în mod complet, pentru că nu putem tinde la desființarea proprietății mari. De altfel, nici nu va fi în stare să cumpere pământ decât minoritatea țăranilor de pe o moșie, pe când rezolvarea chestiei țărănești, presupune găsirea mijloacelor de a îmbunătăți situația, nu numai a țăranilor, cari au dejă oa-

recare putere, ci mai cu seamă a celor de tot săraci, cari sunt și cei mai numeroși.

Trebue dar căutate și alte soluțiuni.

Loturile provenind din împrăștiări și rămase vacante.

Mai în fiecare comună se gădesc câte mai multe loturi din acele cari au fost date prin împrăștiările din 1864 și 1879, dar cari sunt neocupate, fie pentru că primii ocupanți au dispărut, fie pentru că descendenții lor s'au stins, fie din alte cauze.

După lege, venitul acestor pământuri aparține comunei. De fapt, însă, ceea ce se înscrie în bugetul comunei ca venit al lor, este cu totul derizoriu, căci mai toate aceste locuri sunt exploatate de primari, de notari sau de alți oameni influenți din sat, și multe din ele sunt și cötropite, în total sau în parte.

O întrebuintare mult mai bună a acestor pământuri ar fi de a se împrăștiari pe ele câte câțiva din oamenii fără pământ din comună, urmărindu-se pentru aceasta toate cele cari vor fi fost cötropite. Cu aceasta s'ar împușină cu câteva mii numărul familiilor nevoiașe, și s'ar ușură tot cu atâta soluția problemei întregi. Aceasta nu va fi mult, dar va fi ceva, și în fața caracterului amenințator al chestiei, nici-un mijloc de a-l atenua, ori cât de modest ar fi, nu trebue negles.

Inlesnirea pentru țărani de a deveni arendași.

Dacă vânzarea de moșii la țărani va fi, după părerea mea, un mijloc neîndestulător pentru a face față greutăților chestiei țărănești, cred că arenda-rea către dâșii a moșiilor ar fi cu mult mai eficace și mai ușor de realizat.

În genere, este în interesul și al proprietarului, și al țăranilor, ca în relațiile dintre dâșii să nu se amestece nici-un intermediar; dar aceasta este cu deosebire adevărat în ceea ce privește arendările.

Interesul arendașului, om străin de moșie, diferă și de al sătenilor, și de al proprietarului. Interesul arendașului este ca, în scurtul timp cât va petrece pe moșie, să scoată cât mai mare folos posibil, fără a se preocupa dacă după plecarea lui sătenii vor rămâne ruinați, moșia secătuită și ecaretele dărâmate.

Proprietarul însă are interes, ca sătenii lui să fie avuți, să aibă vite bune și putere de muncă, pentru că altfel valoarea moșiei lui scade. Sătenii au de asemenea interes ca productivitatea moșiei să rămână cât mai mare, pentru că ei pe dânsa se hrănesc, și când moșia nu va mai produce nimic, nici ei nu vor mai avea cu ce să trăiască pe dânsa. Este dar completă potrivire de interese între săteni și proprietari, și este de datoria bine înțeleasă a Statului și a oricărui doritor de binele țării, ca să facă să domnească cea mai deplină armonie între unii și alții, să-i apropie și să-i facă să se prețuiască reciproc.

Este de regretat că această datorie Statul nostru nu a cunoscut-o și nu și-a îndeplinit-o, și că, nu numai nu a făcut nimic pentru a apropia pe săteni

și pe proprietari, unii de alții, dar el însuși s'a purtat ca cel mai rău, mai nemilos și mai neprevăzător proprietar.

Sunt 40 de ani de când el a devenit proprietar pe a cincea parte din întinderea teritorială a țării. În acest interval, nu a făcut absolut nimic pentru a asigura buna stare a țăranilor de pe moșiile lui. Proprietarii cei răi își arendează moșiile cât pot mai scump la arendași luați ori de unde, și merg de risipesc în străinătate banii astfel scoși din țară. Toe-mai așa a făcut și Statul. S'a bucurat când arenzile moșilor lui au crescut, și s'a silit prin toate mijloacele să le facă să crească cât mai mult posibil, fără măcar să-și dea osteneala a calcula de unde vor scoate arendașii asemeni arenzi, plus beneficiul lor. Dacă făcea acest calcul, ar fi văzut că, productivitatea pământului fiind limitată, țăranii rămâneau ca să implinească toate din munca lor. Și în adevăr, știe toată lumea în ce groaznice proporțiuni au devenit oneroase pentru ei invoelile agricole în acești din urmă 40 de ani. Știe toată lumea că, atunci când se fac licitațiunile pentru arendare de moșii, concurenții nici nu-și dau osteneala să chibzuiască ofertele lor după ceea ce poate produce moșia, căci fiecare compează să îngreueze învoielele. Anul acesta am putut vedea însumi cum un arendaș Evreu al unei moșii a Statului din județul Iași, chiar din ziua când a intrat pe moșie, a silit pe țăranii să-i plătească 240 lei falcea de fâneată, pentru care el plătiă Statului 12 lei ; și aceasta în 1904, când fânețele nu au produs nimic! Mai știu pe un alt Evreu care anul acesta a luat în arendă o moșie în județul Buzău, primind

prețul cerut de proprietar și toate condițiile puse de el, fără măcar să vrea să le citească, fără să viziteze moșia și fără să ieă nici o altă informație asupra ei, decât numai dacă sunt locuitori destui. Se poate prevedea care va fi soarta acestor nenorociți când vor intră pe mâna lui.

Uzând de asemeni mijloace, Statul a scos din moșiile lui venituri din ce în ce mai mari, cu cari a plătit împrumuturi făcute în străinătate pentru cheltuieli nu totdeauna justificate, și de cari în orice caz, țărani, cari le plăteau, nu au avut decât puțin folos. În timpul acesta, țărani de pe moșiile Statului erau exploatați în modul cel mai neomenos, și pe când toate împrejurul lor mergeau înainte, ei singuri rămâneau tot în starea dela început, dacă nu mai rău, și nu puteau să-și îmbunătățească soarta de loc, pentru că tot folosul muncii lor se împărția de Stat și de arendașii lui. Și până acolo a mers neprevederea și nepăsarea Statului, încât nu a avut cel puțin grija să ieă măsuri pentru ca acești arendași, cari ruinau într'un chip așa de neauzit poporul de a cărui bună stare Statul eră dator să se îngrijească, să nu fie cel puțin străini. Din contră, clasa arendașilor români este pe cale de a dispărea, în fața invaziei de Evrei și Greci, pentru cari mila de țaran este lucru necunoscut, și cari, ca culme a batjocurii, după ce adună milioane în câțiva ani, le cară în străinătate, pentru a cumpără cu ele baronii, sau pentru a înființă institute culturale cu scop de a desnaționaliză pe Românii din alte părți.

Exemplul dat de Stat d'au urmat și instituțiunile publice puse sub controlul lui, așa că se poate zice

că, în condițiuni egale, țărani de pe moșiile Statului și ale instituțiilor acestora, stau cel puțin tot așa de rău cât și pe moșiile celor mai răi proprietari. Ba unele din aceste instituțiuni pare că au desfășurat zel anume în acest sens nepatriotic. Se știe că șeful trustului arendașilor din Moldova și-a început averea pe moșia Pomârla a instituțiunii Bașotă, pe care a avut-o pe un preț de nimic și a cărei pădure seculară a desființat-o cu totul. Și cu toate acestea anul acesta, când după 35 ani de luptă, țărani de pe Pomârla, profitând de rivalitatea între dânsul și un alt Evreu, au reușit să ieă ei moșia cu arendă, Epitropia a voit să-i silească să-l ieă și pe dânsul în tovărășia lor, pentru ca robia lor să nu mai aibă sfârșit.

Și când aceasta eră purtarea Statului și a instituțiilor publice, cum eră să fie a simplilor particulari? Pe aceștia-i vedem orbiți cu desăvârșire, și numai orbirii și lăcomiei lor se datorează formarea trusturilor străine de arendași, cari amenință să cuprindă țara întreagă. Dejà Moldova este cuprinsă mai mult de jumătate, și puhoiul începe să se reverse cu furie și dincoace de Milcov. Trustul din Moldova are dejă mai multe moșii mari în Muntenia, și de vreo trei ani nu mai este nici o moșie aci la care un Evreu să nu se prezinte și să dea, fără discuție, ori cât i se cere, ca să o ieă în arendă. Sunt chiar semne că este între ei o înțelegere stabilită, pentru a elimina pe arendașii români. Acum câteva săptămâni, un mare arendaș român, avut și bine cunoscut, se învoise ca să ieă în arendă o moșie mare din județul Buzău, comptând pe creditul pe care știa că-l are des-

chis la bancherii cu cari lucră de ani de zile. Dar în ziua când trebuia să depună arenda, acei bancheri, toți Evrei, fără să-l previe și fără ca nimic să fi justificat această măsură, i-au refuzat orice credit. Arendașul român nu a mai putut lua moșia, pe care chiar a doua zi a luat-o tot cunoscutul acaparator din Moldova.

Eată unde ne-a adus indiferența tuturor, Stat și particulari, față de chestia cea mai gravă care a interesat vreodată țara.

Și cu toate acestea, ce frumos rol ar fi avut de împlinit Statul! Dacă încă de acum 40 de ani s'ar fi pus în contact direct cu țărani de pe moșiile lui, dacă s'ar fi înțeles deadreptul cu ei pentru căutarea acestor moșii, țărani, în loc de a fi sărăciți cum sunt, s'ar fi folosit de o parte din beneficiile trase de arendași, pe când de cealaltă parte s'ar fi folosit Statul însuși. În acelaș timp, Statul ar fi putut să impună ca cultura moșiilor sale să se facă după anumite reguli raționale, ceea ce le-ar fi îmbunătățit, ar fi mărit producția lor și ar fi deprins și pe țărani cu o cultură mai bună decât cea pe care o fac. Ca rezultat, moșiile Statului ar fi înfloritoare, a cincea parte din populația țărănească ar fi azi avută și prosperă, și puternicele centre țărănești astfel formate pe moșiile Statului ar fi fost modele și îndemn pentru formarea altora și pe moșiile particulare.

Acum că moșiile Statului s'au vândut sau sunt pe cale de a se vinde, nu se mai poate realiza acest vis frumos. Dar dacă nepăsarea sau nepriceperea noastră a lăsat ca lucrurile să ajungă în starea de astăzi, acum când răul sare în ochi și când tendințele

vrăjmașilor sunt evidente, cei cari nu ar mai face nimic pentru a le pune friu ar fi criminali contra existenței însăși a țării.

* * *

Dintre toate remediile cari se pot propune pentru îndreptarea acestei stări de lucruri, acela pe care-l cred că este mai puternic și mai ușor de aplicat, este acela ca țăranii să fie ei înșiși arendași ai moșilor Statului, ale instituțiilor publice puse sub controlul lui și ale particularilor.

În ceea ce privește moșiile ce au mai rămas Statului, se știe că ele trebuie vândute în loturi la țărani. Cred că va fi anevoie ca aceasta să nu se mai facă. Dar dacă s'ar putea opri vânzarea, înclin a crede că aceasta nu ar fi un rău. În adevăr, experiența făcută cu improprietăririle dela 1864 și 1879 nu a fost fericită în totul. S'a văzut că dacă se improprietăresc țărani prea săraciți și cari nu sunt de loc pregătiți pentru a trage folos cum trebuie din pământul ce li se dă, ei nu sunt în stare să-l țină, ci-l arendează pe nimic la cămătari pe zeci de ani înainte. În cazul cel mai bun, vegetează pe dânsul, mai tot așa de săraci ca și când nu l'ar avea.

De aceea cred că moșiile Statului ce au mai rămas nevândute să nu se mai vândă deocamdată, ci să se arendeze pe câte 10 ani la asociații țărănești, formate chiar din țăranii de pe moșie sau de pe moșiile vecine. Contractele de arendare ar impune oarecari regule raționale de cultură, și Statul ar lua măsuri, printr'un serviciu organizat anume din oameni competenți, a face ca aceste condiții să

fie scrupulos respectate. După 10 sau 20 de ani de acest regim, când acești țărani se vor fi înavuțit, își vor fi făcut vite și se vor fi deprins cu metode mai bune de cultură, li se vor vinde moșiile în loturi.

Dificultăți pentru a nu se face așa nu cred că vor fi. Dacă țăranii, răbdători cum sunt, au suferit să vadă arendându-se la Evrei moșiile deja parcelate pentru a li se vinde lor, cum nu vor fi mulțamiți ca aceste moșii să li se arendeze chiar lor, și să scape de exploatarea arendașilor? Dar dacă, din cine știe ce cauză, s'ar găsi că nu este bine a se face așa, trebuie negreșit să se dea urmare legii vânzării bunurilor Statului; nici într'un caz, moșiile lui să nu se mai arendeze la particulari, iar contractele celor arendate să se rezilieze toate, lucru pe care contractele de arendare îl și prevăd.

Moșiile instituțiilor puse sub controlul Statului, precum Eforiile Spitalelor din București și Iași, Casa Școalelor și a Bisericii, etc., în genere nu se pot vinde în loturi, pentru că sunt nealienabile. Ele însă se pot foarte bine arenda la țărani, în condițiunile ce am arătat pentru moșiile Statului, și acest regim trebuie să fie permanent pentru dânsule.

Este însă, atât pentru aceste instituții, cât și pentru Stat, o piedică la ceea ce propun eu; anume, legea comptabilității, care impune ca arendările să se facă numai prin licitație cu oferte sigilate. Această dispoziție trebuie desființată în ceea ce privește felul de arendări de cari mă ocup aci, căci altfel țăranii nu ar mai reuși niciodată să răzbească printre speculanții veroși pe cari această dispoziție a legii i-a îmbogățit, în dauna oamenilor cinstiți. Tre-

bue făcută lege anume, că moșiile Statului și ale instituțiilor publice trebuie să se arendeze exclusiv asociațiilor țărănești, cu condiție ca ele să dea o arendă cel puțin egală cu ultima arendă, chiar mărită cu 5 sau 10%, și cu condițiile de cultură ce se vor prevedea prin contract.

Un proiect de lege în acest sens, am depus în Senat acum o lună, în privința moșiilor Casei Școalelor și Casei Bisericii; dar a rămas nevotat, din cauza disolvării Corpurilor legiuitoare.

Vin acum la proprietățile particulare.

După cum am arătat mai sus, interesul proprietarului este de a avea ca arendași chiar pe țărani lui, nu numai pentru că ei pot plăti mai mult decât un alt arendaș, dar și pentru că ei au tot interesul ca să fie în buni termeni cu proprietarul, pe lângă că nu pot dispărea de pe moșie fără să-și plătească arenda, cum se întâmplă atât de des cu arendașii obișnuiți.

Este însă un motiv care facea pe proprietari să nu primească bucuros această combinație; anume, greutatea pentru ei de a avea a face cu un sat întreg și de a exercita urmăriri contra fiecărui satean în parte, în caz de neplată. Dar neajunsul acesta a dispărut, în urma votării legii asociațiilor țărănești; și dacă nu va fi dispărut de tot, va trebui ca legea să fie perfecționată, așa încât să nu mai lase nimic de dorit.

Mulțumită acestei legi, deja a început printre săteni o mișcare foarte îmbucurătoare de a se organiza, pentru a lua moși în arendă. Deja în multe locuri au și reușit la aceasta, chiar în Moldova. Am

convingerea că proprietarii cari le vor arendă moșiile vor fi mulțumiți de încercarea lor, și că exemplul lor va fi imitat, și de alții, așa că mișcarea se va întinde. Cred însă că nu este de ajuns să o lăsăm să meargă numai ea dela sine, ci că trebuie să o încurajăm și să o activăm prin toate mijloacele.

Pentru aceasta, însăși acțiunea morală a guvernului poate face mult. Dacă guvernul ar lucra pe față, prin circulare publice, prin agenții săi administrativi, și prin orice alte mijloace, pentru a îndemna pe proprietari și pe săteni să se apropie unii de alții, pentru a-i lumina asupra adevăratelor lor interese, pentru a le explica avantajele legii asociațiilor țărănești, vocea lui ar fi ascultată, nu numai de săteni, dar și de proprietari, dintre cari mulți ezitează poate numai pentru că se tem de necunoscut. Altfel ar fi dacă ei ar ști că guvernul încurajază mișcarea.

Un alt mijloc de încurajare va fi de a taxa proprietățile arendate la țărani ca și pe cele exploatare de proprietarii înșiși, făcându-le să plătească $5\frac{1}{2}\%$ ca impozit fonciar, în loc de $6\frac{1}{2}\%$. Aceasta ar fi și drept, pentru că cauza pentru care s'a făcut deosebirea de plată între aceste două feluri de proprietăți a fost tot dorința de a evita introducerea arendașului ca intermediar între proprietar și săteni.

Un mijloc mai eficace, va fi intervenirea în această chestie a Băncii țărănești; dar asupra acestui punct, voi reveni mai jos.

Este însă de prevăzut cazul acelor proprietari timorați sau rău dispuși, cari cu toate îndemnulurile și avantajile, nu ar voi să aibă aface cu țărani. Lucrul

acesta este cu deosebire de temut în Moldova. Acolo, sărăcirea și decadența cea mare a clasei țărănești, care cere remediile cele mai grabnice și mai energice, va fi tocmai argumentul pe care-l vor invoca mulți pentru a continua să-i țină în starea de astăzi. Pe lângă aceasta, se știe nenorocita inclinare a proprietarilor din partea aceea, de a nu face nimic decât prin Evrei; mulți din ei le sunt cu totul robiți și prin datorii, și va trebui mult lucrat pentru a-i scoate chiar pe ei din această robie. În fine, Evreii înșiși, cari dețin astăzi mai mult de jumătate din întinderea moșiilor arendate din Moldova, este sigur că vor recurge la toate mijloacele posibile, pentru a nu lăsa să le scape prada din mână. Dar tocmai aci este pericolul cel în adevăr mare, și dacă acțiunea ce propun să se întreprindă nu va putea duce la înlăturarea lui, nu se va putea zice că s'a ajuns scopul reformei.

De aceea propun ca, în fața mărimii pericolului, să nu se eziteze a se lua o măsură energetică, perfect justificată, și singura pe care o cred că ar răspunde scopului ce urmărim.

Propun ca prin lege să se stabilească că asociațiunea formată cu țărani de pe o moșie sau din comunele limitrofe să aibă dreptul de a fi preferită înaintea oricărui alt arendaș, dacă oferă până într'un termen dat un preț egal cu acel oferit de acesta.

Adversarii vor strigă, de sigur, că prin aceasta se restrânge dreptul proprietarului de a dispune cum vrea el de proprietatea sa. Dar eu cred că Statul e dator a restrânge acest drept, când proprietarul uzează de el spre dauna sau pericolul țării, tot așa

precum nu permite vinderea proprietăților rurale la străini, sau închirierea cârciumelor din sate la străini, sau instalarea de fabrici insalubre în orașe, și multe altele asemenea. În orice caz, restrângerea dreptului de proprietate ce propun aci este cu mult mai puțin gravă decât aceea comisă prin improprietărirea din 1864, care a fost o adevărată vânzare silită, dar contra căreia nimeni nu mai cutează a se ridica, pentru că toată lumea recunoaște că a fost o măsură dreaptă și necesară. Cu atât mai mult nu se va putea nimic zice acum, când interesul proprietarului nu este întru nimic lezat prin ceea ce propun eu.

În fine, chiar dacă măsura aceasta s'ar considera ca un remediu eroic și dacă ar trebui să se treacă peste unele rezistențe îndârjite, este destul să ne gândim că e singurul mijloc de a se pune capăt trusturilor cari amenință cu o distrugere totală atât proprietatea mare, cât și clasa țărănească, pentru a vedea că nu se poate face altfel.

Se va obiecta, poate, că prin asemenea măsură se va condamna la dispariție clasa arendașilor. Dar între dispariția clasei țărănești și aceea a clasei arendașilor, nu putem stă la îndoială. Chiar independent de rolul în Stat al unora și altora și de însemnătatea lor pentru existența Statului, nu se poate stă la îndoială când este a se alege între buna stare a 6 milioane de suflete și aceea a 10 sau 15 mii; și aceasta cu atât mai puțin, cu cât ceea ce exploatează în realitate arendașul care oferă prețuri fantastice, nu este nici capitalul sau munca lui, nici produsul pământului, ci numai munca țăranului și imposibilitatea în care se află el de a se apăra.

Așa fiind, dispariția clasei arendașilor va fi un rău mai mic decât actuala stare de lucruri, mai ales că arendașii români sunt deja pe cale de a dispărea dela sine, înecați de străini și doborâți de mijloacele lor necinstite de concurență.

Deodată cu clasa arendașilor, va dispărea încă unul din anachronismele cari nu mai au nici un rost în viața actuală a Statului Român. În adevăr, pe cât știu, arendașul așa cum este la noi, exploatator în locul proprietarului, nu numai al pământului, dar și al muncii locuitorilor de pe dânsul, nu există nicăieri aiurea în țările moderne. Pe aiurea, arendașul lucrează pământul în comptul lui, cu brațele lui și ale lucrătorilor plătiți cu leafă, de cânsul. De cele mai multe ori, moșia este împărțită în loturi de mărimi deosebite, fiecare fiind arendat câte unuia din țărani locuitori pe moșie.

Acesta este regimul la care întru câțva propun să ajungem și noi; el tratează pe țaran ca om liber stăpân pe munca lui, și cu care proprietarul stă de vorbă. Regimul de până acum este rest din timpurile când țaranul eră rob, legat de glie, și se închiria împreună cu pământul, la care el eră o simplă anexă. Un asemenea regim nu mai poate dură astăzi, căci e necompatibil cu instituțiunile fundamentale actuale ale țării.

De altfel, nu este nimic extraordinar ca schimbarea condițiunilor sociale ale țării să aducă dispariția unei clase devenite inutile. Tot așa crearea drumurilor de fer a făcut să dispără clasa antreprenorilor de transporturi pe uscat, fără ca să se poată zice că aceștia au perit de foame. A fost de ajuns doar să-și caute

altă întrebuințare a muncii și a capitalului lor. Tot așa va fi și cu arendașii. Cel care dispune de un capital de 10.000 lei, în loc de a mai lua în arendă o moșie de 2.000 de pogoane, de a o lucră rău, de a scoate 20.000 lei folos pe an, de a sărăci pe țărani și de a sărăci și el la prima recoltă rea, va cumpără 50 pogoane de pământ, pe cari le va lucră bine și va trăi toată viața lui asigurat, liniștit și modest, potrivit cu capitalul ce a avut și cu hărnicia și priceperea ce va fi având. Așa este mai bine, mai drept și mai moral decât cum se face astăzi.

* * *

Acum este întrebarea, cum vor face țărani, în sărăcia în care sunt, pentru a putea lua moșii în arendă?

Dejă perspectiva dezrobirii exercită asupra lor o așa de puternică înrăurire, încât chiar cu puținele mijloace ce au, și profitând de legea asociațiunilor țărănești, sătenii se organizează, și de multe ori reușesc a lua moșii în arendă. Chiar în Moldova, în județul Dorohoi, unde se știe cât de rău stau ei, au reușit să ieă două moșii mari. Și succesele lor ar fi mai numeroase, dacă nu ar aveă contra lor coaliția atâtor interese și atâtor relevoințe, din care nu lipsește uneori nici a Ministerului Domeniilor, care ar trebui să fie, din contra, sprijinitorul lor natural.

Dar eu nu înțeleg ca țărani să fie lăsați în propriile lor forțe într'o chestie, care, după părerea mea, are o importanță capitală. Eu înțeleg, din contra, că țărani să fie ajutați în modul cel mai energic.

Aceasta se poate face tot prin *Banca țărănească*,

despre care am vorbit mai sus. Va trebui ca această Bancă să aibă destul capital și să fie astfel organizată, încât să poată procura garanția și primele două câștiuri ale arendei, fie în parte, fie în întregime, oricărei asociațiuni țărănești care ar lua o moșie în arendă. Aceste sume, Banca le-ar încasa cu dobânda lor până în câțiva ani, spre exemplu până în cinci ani, punându-i-se pentru aceasta la dispozițiune legea de urmărire.

Dejă în prima perioadă de 10, ani asociațiunea ar prinde destulă putere, pentru ca pe urmă să ție moșia în arendă ea singură, fără nici un ajutor, sau cu prea puțin ajutor din partea Băncii.

Riscul Băncii ar fi nul, căci ea va fi asigurată în recolte, cari de drept i-ar fi ipotecate până la achitare.

Se va zice, poate, că intervenția Băncii țărănești în această afacere nu va fi necesară, pentru că printre țărani s'ar găsi dejă destui bani, dovadă cele 12 milioane pe cari numai în patru ani le-au vărsat în băncile populare. Obiecțiunea nu este fundată. Mai întâiu, că întreprinderea luării în arendă a moșiilor reclamă o depunere de capitaluri destul de mare, pentru ca să ne îndoim că țărani singuri o vor putea face; pe urmă, pentru că țărani cu dare de mână, nu sunt repartizați în mod uniform pe suprafața țării, și de aceea tocmai în regiunile unde țărani stau mai rău și au mai mare și mai grabnică trebuință de ajutor, le-ar lipsi mijloacele de a se dezrobi; în fine, pentru că dacă s'ar lăsa țărani numai în puterile lor, se înțelege că numai cei cu oarecare avere dintre dânșii s'ar folosi de sistemul ce propun, pe când numărul cel mare al nenorociților cari nu au nimic, ar

continuă a suferi ca și mai nainte, fără nici o speranță de îndreptare; ei ar fi doar robiți consătenilor lor mai bogați, în loc de a fi robiți unui arendaș oarecare.

Intervenirea Băncii țărănești va permite, din contra, a face să participe un cât mai mare număr de săteni la folosul combinațiunii; ea ar egaliza condițiunile luptei, mergând să dea ajutor acolo unde sărăcia ar fi mai mare.

Banca țărănească, astfel organizată și împlinind un asemenea rol, ar deveni instituțiunea protectoare a țăranilor, instituțiunea părintească și prietenească care le-ar întinde mână de ajutor în nevoile lor cele mai mari, și la care ar ști ei că pot găsi sfat și sprijin. Aceasta va fi bine, căci greu este pentru omul sărac când vede că în cele mai grele nevoi ale lui nu poate găsi o ușă prietenească la care să poată bate.

Îmbunătățirea culturii pământurilor cultivate de țărani. Fânețe și imașuri.

Chiar dacă prin măsurile propuse mai sus, sau prin altele ce s'ar mai propune, am ajunge să facem ca toți țăranii să aibă pământ de veci sau să fie arendași, nu vom fi făcut totul pentru desrobirea lor; dovedă este situațiunea puțin favorabilă a acelor care au fost împroprietăriți deja. De aceea sunt și alte măsuri de luat.

Printre acestea, în prima linie trebuie să ne gândim ce ar fi de făcut pentru ca țăranul să poată scoate din parcela lui un folos mai mare decât acel pe care îl are. În adevăr, nu se poate admite ca

din 5 până la 10 pogoane de pământ fertil ca al nostru, o familie de țărani să nu poată scoate cu îmbelșugare tot ce-i trebuie pentru existență și pentru o mică rezervă. Dar lucrul se explică când se vede modul nesocotit cum țărani cultivă locurile lor.

Eu cred că o îndreptare este posibilă, cu condiție să nu voim ca ea să vie repede, și să nu pretindem a face prea mult deodată.

Cei mai mulți cari s'au ocupat de chestia aceasta, au cerut ca țăranul nostru să fie instruit a cultivă în mod intensiv, ca țăranul din Flandra sau ca cel de pe țărmii Rinului. Aceasta este absurd. O transformare așa de radicală reclamă secole, și nici nu se potrivește pentru o țară în care populația este așa de puțin densă cum e la noi.

Trebue să restrângem pretențiile noastre. Să ne mulțumim să facem ca țăranul nostru să adopte un mic număr de îmbunătățiri, ușor de realizat și de înțeles, dar cari singure ar fi de ajuns pentru a-i îndoi beneficiile. Să se deprindă el a alternă culturile în mod regulat; să are bine; să semene și să culeagă la timp; să întrebuițeze sămânță aleasă și văruiță sau sulfată; să introducă cultura legumelor și a zarzavaturilor; să-și plivească recoltele; să cultive ceva fânețe artificiale. Atâta dacă ar face, ar fi enorm. Dar să renunțăm a-i cere să facă experiențe, să caute a îmbunătăți semințele, să încerce culturi nouă și necunoscute, să facă cultura câmpului în mod grădinăresc. Acestea vor veni la timpul și în mod natural, după ce țăranul, deprins cu practicele simple, ușoare și productive de mai sus,

se va fi înavuțit și va fi dobândit puterea și curagiul de a face alți pași mai departe.

În special, trebuie îndemnat și învățat țăranul să cultive numaidecât fânețe artificiale, mai ales leguminoase. Altfel nu e cu putință să aibă vite, nu pentru export, cum năzuim, dar nici chiar pentru trebuințele culturii sau pentru hrana lui. Acum când populațiunea s'a înmulțit, când nevoile ei s'au mărit și când culturile s'au întins, nu mai este de gândit a se reveni la sistemul primitiv al vastelor imașuri, locuri pierdute pentru cultură, ca să dea o sărăcăcioasă hrană la câteva vite. Trebuie ca fiecare țăran, după numărul vitelor de care are trebuință, să cultive o parte din pământul de care dispune cu furagiul necesar pentru acele vite.

S'au pus dejă mari silințe pentru a deprinde pe țărani cu aceste culturi, și mulți din ei ar fi dorit să urmeze sfaturilor. S'a prezentat însă o dificultate: că dacă unul cultivă furage pe parcela sa, când vecinii lui își ridicau recolta și dau drumul vitelor pe câmp, toată cultura lui de furage eră pierdută. De aceea, până când țăranii să ajungă a-și îngrădi parcelele, sau până ce să avem o pază suficientă la câmp, va trebui tuturor comunităților țărănești să li se impună ca, din moșia comună, să se lase câte o parte de o întindere potrivită cu numărul de vite al comunității, care să se cultive anume cu furage, și în care fiecare membru al comunității să aibă parte.

Lucrul acesta va fi poate anevoae a se face pentru comunitățile constituite mai de demult, cum sunt împroprietăririle din 1864 și 1879, rezășiile, și altele; ar trebui acolo să se refacă toată parcelarea exi-

stentă, și aceasta va fi foarte greu. Dar nu va fi tot așa pentru moșiile cari se vor cumpăra sau lua în arendă de azi înainte de către asociațiile țărănești. Acolo va fi lesne a se pune ca condițiune a cumpărării sau arendării, ca să se lase pe fiecare an o parte din moșie pentru cultura furageră.

Atât această condițiune, cât și altele cari s'ar mai găsi de nevoie, pentru o cultură mai rațională, ar trebui să le impună Banca țărănească, sub ale cărei auspicii se va face cumpărarea sau arendarea, și tot Banca va trebui să aibă un serviciu organizat de oameni competenți, cari să privegheze exacta îndeplinire a acestor condițiuni, și să serve și ca sfătuitori ai țăranilor în această privință.

Asigurarea proprietății efective a țăranului asupra pământului lui.

Prin mijloacele expuse mai sus, se va ajunge, cred, ca cea mai mare parte din țărani să aibă pământ de lucru, fie ca proprietari, fie ca arendași. Dar aceasta nu va fi de ajuns, căci va trebui să se ia măsuri pentru ca ei să aibă folosința reală a pământului acestuia, iar nu să fie despoiați de dânsa de către cămătari și speculanți.

Se cunosc articolele publicate de curând în *Voința Națională* de către d-l Dim. Protopopescu, prin care se arată exploatarea neuzită la care sunt supuși țăranii proprietari de pământ, sub cuvânt de arendare. Este de prisos să reviu asupra lor. Destul este că dintr'însele s'a văzut cum pentru o nevoie pe care țăranul a avut-o odată în viața lui, el perde pentru

totdeauna folosul pământului lui, și devine rob pe viață. Socotesc că asemenea abuzuri este de ajuns să fie cunoscute, pentru ca să se ia măsuri radicale pentru stârpirea lor.

Leacul nu poate fi decât unul: o lege prin care să se oprească cu totul pentru viitor reînnoirea unor asemenea învoieli; toate acestea, fără prejudiciul altor măsuri ce ar fi a se lua contra exploataților, în virtutea legii contra cametei care va trebui făcută, și despre care voi vorbi mai jos.

Se va zice că prin o asemenea măsură se va suprima creditul țăranilor, așa că la o nevoie nu ar mai avea unde găsi câțiva bani să se împrumute. Obiecția putea să aibă oarecare tărie altădată, dar nu azi, când bănci populare se află mai în toate satele.

Cât pentru obiecțiunile de drept, e destul să amintesc legea lui C. A. Rosetti, prin care pământurile țărănești vândute au fost restituite pur și simplu primilor lor proprietari. Ceeace propun eu nu este mai mult decât ceea ce a făcut Rosetti, și e tot atât de justificat, pentru că e tot atât de drept și de necesar.

Fracționarea excesivă a parcelelor țărănești.

Proprietățile țărănești provenite din improprietățile dela 1864 și 1879 fiind încă nealienabile, fracționarea lor excesivă este până acum efectul numai al înmulțirii populației. Când însă termenul de nealienabilitate va expira, va veni să se adauge și o altă cauză de fracționare, adică vânzarea.

În ceea ce privește proprietățile rezeșești, amândouă aceste cauze au adus la sărăcie pe multe familii cari stau bine altă dată, și au condus la formarea de parcele de câteva prăjini, cu totul neindestulătoare pentru întreținerea cât de modestă a unei familii.

Negreșit, legea noastră de succesiuni, care nu admite nici un fel de majorat, nu poate împiedica subdivizarea averii, potrivit cu numărul moștenitorilor direcți. Dar nu este mai puțin adevărat că o parcelă prea mică perde mult din valoarea ei proporțională, și că nu mai răspunde destinației ei, de a întreține pe proprietarul ei.

În astă privință, știu că în insula Wight fracționarea parcelelor nu poate să meargă mai departe decât până la 7 acre (2 hectare 8329 m. p.). Deși fertilitatea insulei este proverbială, s'a găsit că un lot mai mic de 7 acre nu mai răspunde destinației lui, și legea oprește formarea de loturi mai mici. Când vreo împrejurare impune așa ceva, lotul rămâne întreg asupra unuia din copărtași, cari trebuie să despăgubească în bani pe ceilalți de aceea ce li se cuvine.

Așa ceva ar trebui făcut și la noi. Întinderea minimă a unui lot s'ar putea fixa, poate, la 2 hectare, cari nu diferă mult de întinderea celor mai mici loturi formate de legea din 1864. Dar oamenii de legi vor trebui să studieze cu mare băgare de seamă modul cum ar trebui legiferat acest principiu și cum să se rezolve diversele greutăți ce se pot ivi, și printre cari una din cele mai serioase va fi aceea de a se ști cari din copărtași va păstra lotul și de

unde va luà banii pentru a despăgubi pe ceilalți, dacă va fi de tot sărac. Poate că această din urmă dificultate ar putea fi rezolvată, dându-se copărtașilor venitul întreg al lotului, până la acoperirea dreptului lor, sau printr'un împrumut cu termen lung la Banca țărănească sau la o bancă populară, cu garanție în venitul pământului.

Revizuirea tabelelor de impozit fonciar al pământurilor țărănești.

În ultimile zile ale celui din urmă guvern liberal, s'a depus un proiect de lege care tindea la revizuirea tabelelor de impozit fonciar. Scopul acestei operații eră, după declarația d-lui Emil Costinescu, de a asigura o mai dreaptă repartizare a acestui impozit, în ceea-ce privește proprietățile țărănești. În adevăr, modul cum sunt impuse acum aceste proprietăți în comparație cu moșiile particulare, este de o nedreptate strigătoare. Cunosc eu însumi o moșie de frunte, de 12.000 pogoane, a unuia din cei mai mari proprietari din țară, care produce cu siguranță în mijlociu 250.000 lei pe an, și care eră taxată ca pentru un venit de 50.000 lei, adecă a 4 lei pogonul, pe când țaranii de pe aceeași moșie plăteau pentru câte 18 până la 22 lei pe pogon; și deosebirea aceasta este în toate părțile.

D-l Costinescu a mai semnalat și alte abuzuri, cum spre exemplu, că dacă un lot este proprietatea a mai multor copărtași, numai unul din ei este urmărit și plătește impozitul pentru lotul întreg, iar ceilalți nu plătesc nimic. E lesne de înțeles că cel care

este condamnat să plătească pentru toți este cel mai sărac și mai nenorocit din toți, pentru că ceilalți știu și pot să se apere.

Operația de revizuire pe care guvernul liberal își propune să o facă, va trebui realizată negreșit, pentru a face să dispară asemeni nedreptăți, cari pentru cei săraci sunt o adevărată cauză de ruină. Cred însă că revizuirea trebuie să se întindă și asupra proprietăților mari, pentru a fi taxate și ele după adevăratul lor venit. La din contră, scăderea de venit care ar rezulta din ușurarea proprietăților țărănești nu s'ar putea acoperi decât numai prin sarcini impuse țării întregi, și nu se cuvine ca țara întreagă să plătească partea pe care proprietarii cei mari sunt datori să o plătească și nu o plătesc.

Ușurarea care va rezulta pentru săteni din revizuirea tablelor de impozit funciar nu va fi neînsemnată, căci, după evaluarea d-lui Costinescu, ea se ridică la mai bine de două milioane de lei pe an. De altfel, după cum am spus, nimic nu trebuie trecut cu vederea din mijloacele cari pot aduce o îmbunătățire soartei țăranilor; căci chiar cele mai neînsemnate, adunate la un loc, vor da rezultate apreciabile.

Docuri. Silosuri. Serviciul fluvial.

Una din cele mai mari plăgi de care suferă țărănimea este mulțimea de mijlocitori de tot felul, paraziți lacomi și fără scrupule, cari-i store partea cea mai bună din câștigul ei. Pagubele ce suferă țăranii prin faptul mijlocitorilor, sunt așa de mari, în-

cât nu sunt departe de a crede că venitul lor s'ar îndoi, dacă ar putea fi scăpați de exploatarea speculanților de tot felul, începând dela misitul de cereale și mergând până la cârciumarul din sat.

Pagube foarte mari au țărani mai ales la vânzarea produselor lor. Mai totdeauna, ei își vând produsele la samsari, cari umblă din sat în sat și le cumpără de multe ori de pe câmp, dar totdeauna cu prețuri de nimic. Pentru aceasta, ei știu să profite de neștiința țaranului, de nevoia lui momentană, de multe ori chiar de complicitatea autorităților din sat. Se adaoge apoi înșelătoriile de tot felul: măsurile false, banița luată pe deasupra la fiecare chilă, sub cuvânt că *așa e legea*, și nenumărate altele.

* Cârciumarii, în deosebi, sunt cel mai teribil flagel al satelor. Ei acaparează tot anul producțiunea de tot felul a săteanului, până și pasările și ouăle, dându-i în schimb rachiu care-l omoară. Cunosc exemple de cumpărături făcute de cârciumari în cari ei realizau, în câteva luni, beneficii de 300%.

În starea actuală a lucrurilor, țărani nu au chip a se apăra. Ce poate să facă un om care are două sau trei chile de produse, din a căror vânzare abia așteaptă să-și acopere nenumărate nevoi strigătoare? Este imposibil să meargă cu ele până la portul sau până la orașul mare cel mai apropiat, pentru că timpul pierdut și cheltuiala drumului i-ar consuma o bună parte din prețul ce speră să ieșă. Pe urmă, la oraș sau la port îl așteaptă alți înșelători, din ale căror mâni nu va scăpa.

Este indispensabil ca Statul să se îngrijească de această stare de lucruri, și să ieșă măsuri întinse

pentru îndreptarea ei. Sunt zecimi de milioane de lei cari trec astfel pe fiecare an din buzunarul țăranilor în al samsarilor, mai toți străini. După cea mai modestă socoteală, fiecare familie de țăran, pierde în mijlociu cel puțin 40 lei pe an numai din vânzarea produselor.

Mijloacele de luptă nu lipsesc, și cred chiar că nu sunt tocmai greu de întrebuințat.

În prima linie este dezvoltarea și ocrotirea asociațiilor țăărănești pentru vânzarea în comun a produselor. Dar de aceasta mă voi ocupa mai jos.

Pe urmă, trebuie să se facă așa, ca și țăranii să se poată folosi cu înlesnire de instituțiile existente și de acele cari se vor mai face, cu scop de a favoriza agricultura.

Între acestea sunt docurile. Țăranii nici nu cunosc existența lor, și încă și mai puțin foloasele ce pot avea dela ele; iar formalitățile sunt așa de multe, încât chiar cei ce ar voi să se serve de ele, se descuragiază.

Ar trebui mai întâiu ca administrațiunea docurilor să organizeze un vast sistem de reclamă permanentă prin sate, pentru a se face cunoscută țăranilor. Anul acesta s'a făcut așa ceva, dar nu de ajuns. Ar trebui ca satele să fie într'una inundate de prospecte explicative, de adrese directe către băncile populare, către preoți, învățători și câțiva din sătenii cei mai cu vază. Aceste prospecte ar trebui redigiate într'o limbă cu totul populară, în modul cel mai clar și cu exemple concrete, cari să arate foloasele docurilor și modul cum se pot oamenii servi de ele.

Va trebui apoi ca regulamentul docurilor să fie modificat, așa ca formalitățile să fie reduse la cea mai simplă expresie posibilă. Ba încă, având în vedere interesul cel mare de Stat care este la mijloc, s'ar cuveni să se facă condiții speciale pentru țărani, fie chiar cu o mică scădere de venit al docurilor; căci scăderea aceasta se va compensa cu prisosință pe alte căi, când docurile vor fi contribuit a face pe țărani să prindă putere.

Va trebui ca produsele țăranilor să fie curățite în docuri și alese după calități, pentru a li se mări valoarea.

Va trebui ca warantele să poată fi speculate sau depuse ca garanție la orice casă publică, sau la orice bancă populară, pentru ca țăranii să nu fie siliți a vinde la nevoie, pe nimic, ci să poată aștepta prețuri mai bune.

Va mai trebui ca docurile să se organizeze în mod permanent, în vedere de a putea vinde pentru export produsele țăranilor, scutindu-i astfel de orice amestec al samsarilor.

Toată această chestie ar trebui studiată cu multă atenție, în toate detaliile ei, și nu din punct de vedere fiscal, ci din al economiei generale a țării.

Dar pentru ca folosul docurilor să fie real și la îndemâna tuturor, ar mai trebui a se studia chestia prețului de transport al cerealelor pe căile ferate, chestie care ridică atâtea reclamații, ce nu se par a fi tocmai nefundate.

Ne aducem aminte cum în 1899 nu s'a putut aduce în Muntenia fân din Moldova de sus, unde eră destul, pentru că costul transportului îl făcea să fie

mai scump decât fânul dela Braşov. Orice altă ţară ar fi stabilit în acea ocazie tarife anume. Şi asemeni lucruri se întâmplă şi cu cerealele.

Ar trebui iarăşi ca să nu se părăsească promisia dată prin mesagiul din 15 Noembrie 1904, de a se înfiinţa pe la principalele gări magazii şi silosuri pentru produse, lucrare pentru care posedăm deja bune studii făcute, şi care ar contribui aşă de mult ca să facă docurile accesibile pentru toată lumea.

Tot aşă, trebuie dezvoltat cât mai mult transportul pe Dunăre, immulţind materialul serviciului nostru fluvial cu remorcherele şi şlepurile necesare; căci cu modul acesta 9 judeţe din cele mai bogate ale ţării ar avea mijlocul cel mai comod şi ieftin pentru a-şi transporta produsele la docuri, şi cheltuiala făcută în acest scop s'ar acoperi repede prin beneficiile ce ar da.

Toate măsurile ce propun în acest capitol se pot realiza fără nici o greutate şi cu o mică cheltuială, care şi ea va fi productivă, şi vor avea o influenţă foarte mare pentru îmbunătăţirea situaţiunii materiale a sătenilor. Cred că ele merită mai multă atenţie decât li s'a dat până acum.

Tocmelile agricole.

Condiţiunile tocmelilor agricole au devenit din ce în ce mai impovărătoare pentru săteni. Aceasta provine mai cu seamă din pretenţiile proprietarilor, cari au cerut mereu arenzi din ce în ce mai mari, şi din lăcomia arendaşilor, cari au dat arenzile ce li s'au

cerut și au mai voit să câștige și ei în proporție cu arenda ce plăteau.

Cele două legi asupra tocmelilor agricole, din 14 Maiu 1882 și din 28 Maiu 1893, căută să stăvilească răul, dar fără nici un succes, căci condițiunile sunt azi mai grele decât oricând.

Este evident că gravitatea răului se va micșorâ treptat, cu cât se va mări numărul țaranilor proprietari și arendași; dar ea va rămâne întreagă pentru aceia cari nu se vor află în cazul acesta, și de aceea trebuie să ne preocupe.

Legea actuală cuprinde dispozițiuni bune, cari, dacă s'ar păzi, tocmelile agricole nu ar mai fi un așa flagel pentru țarani. Dar ea se eludează în mai toate dispozițiunile ei, iar sancțiunile ce ea prevede nu au nici un efect, pentru că nu sunt reale.

Pentru a se aduce îndreptare, ar trebui dar luate mai multe feluri de măsuri.

În prima linie, prohibițiunile legii actuale ar trebui studiate mai de aproape, lămurite mai bine și completate, căci sunt unele învoeli imorale sau uzurare cari se fac și a căror interdicție nu e prevăzută în lege. Spre exemplu, munca pentru datorii făcute la cârciumă ar trebui oprită cu totul, nu numai pentrucă ea însemnează că țaranul își vinde munca lui pe ani înainte pentru rachiu, ceea ce este mijlocul cel mai sigur de a se ruină el și de a se lăți beția, dar și pentrucă chiar această vânzare se face în modul cel mai cămătăresc posibil; căci proprietarul sau arendașul cel mai nemilos nu poate să egaleze în cămătărie pe cârciumarii satelor, fie români, fie străini.

Trebue dar ca legea să conțină în mod explicit, și cu sancțiuni suficiente, oprirea în mod absolut de tocmești de lucru pentru datorii făcute la cărciumă, iar primarii să fie obligați, sub pedeapsă, să nu execute asemenea tocmești. Să nu se creadă că această dispoziție, dacă va fi executată, nu va fi de un folos însemnat pentru țărani.

Dar o cauză mai profundă a răului este imposibilitatea actuală de a se limita sarcinile ce se pot impune țăranilor pentru anumite servicii ce primesc ei. Legiuitorii noștri nu admit ca Statul sau altcineva să intervină în învoelile între particulari.

Negreșit, sociologia are motivele ei puternice pentru ca să facă așa. Mă întreb însă dacă aceste motive, bune pentru aiurea, au tot aceeași tărie în condițiile speciale dela noi.

Fără îndoială, este un principiu fecund în bune rezultate acela de a nu se interveni în tocmeștile între părți; dar pentru ca principiul să fie sincer aplicat, trebuie ca cele două părți contractante să dispună în mod egal de libertatea hotăririlor lor.

Nu acesta este cazul când una din părți este pusă într'o stare vădită de inferioritate, care o pune în imposibilitate de a-și apăra drepturile cu toată energia cuvenită. Legea însăși recunoaște cazuri de acestea, în cari se abate dela regula sa obișnuită de neintervenire. Astfel este, spre exemplu, când una din părți este un minor sau un om slab de minte; atunci legea însărcinează pe alții cu apărarea drepturilor lor. De asemenea, nimeni nu contestează legitimitatea legilor cari fixează numărul de ore de lucru în fabrice și în mine, și a legilor contra cametei.

Dar ce este camăta altceva decât o plată pentru un serviciu primit, acela de a fi avut bani cu împrumut? Și pentru ce dacă dobânda banilor împrumutați nu poate trece peste o limită oarecare, chiar cu învoirea împrumutatului, chiria pământului împrumutat ar putea crește oricât de mult după voia împrumutătorului? În cazul cametei propriu zise, societatea intervine pentru a opri abuzul, pentru că cel ce se împrumută este om sărac, sau are nevoie mare de bani, și atât sărăcia, cât și nevoia, sunt cauze de inferioritate, cari pun pe cel împrumutat în situație de a nu putea rezista pretențiilor excesive ale împrumutătorului; de aceea societatea îl proteje, punând dobânzii o limită peste cari să nu se poată trece. Dar când țaranul, care nu are nici capital, nici altă meserie, și nici un alt mijloc de existență, ieă pământ cu chirie, este el față de arendaș sau de proprietar într'o situație mai bună decât cel care merge să se împrumute cu bani? Nicidecum; și dacă legea acordă protecție celui din urmă, ea trebuie să acorde protecție și țaranului, căruia, în imposibilitatea lui de a face altfel, i se impun condițiuni ce sunt cu totul în disproporție cu serviciul ce i se face.

Juriștii se referă mereu la dreptul roman, pe care-l consideră ca cea mai înaltă expresie a științei de a regula relațiile între oameni, spre cel mai mare folos al lor și al societății. Dar să nu pierdem din vedere că una din primele manifestări ale dreptului roman a fost intervenția Statului pentru a face să se ierte plebeilor datorii ce apăsau asupra lor, din cauza învoelilor cămătărești din cari decurgeau, și

cari ajunseseră să fie un pericol pentru însăși existența Statului. Acest act de intervenire a Statului în învoelile dintre particulari a fost una din principalele cauze de mărire ale Statului roman. Din contră, atunci când marile principii de drept s'au firosit în subtilități și distincțiuni sofistice, în mijlocul cărora dreptul la existență al celui slab a ajuns să nu se mai cunoască, cei cari formau altă dată tăria Statului roman au devenit turma de proletari care nu a mai fost în stare să apere nici libertățile romane de atacurile oligarchiei, nici Statul însuși de ruină.

Invățămintele maștrilor noștri în materie juridică ne îndreptățesc dar a nu privi ca o eresie, nedemnă de discuțiune, datorita Statului de a interveni acolo unde o întregă clasă a societății este în pericol de a peri, pentrucă nu mai este în stare să se apere de exploatarea cătorva.

Situațiunea care ne preocupă are asemănare mare cu cea din Italia de acum 2300 de ani, căci și România este țară cu deosebire agricolă, cum eră Italia, și în care cu toate acestea clasa agricultorilor, care dă impozitul de sânge și o așa de mare parte din cel de bani, este ruinată și redusă la neputință de a mai trăi, prin învoelile cămătărești cari o robesc pe viață față de proprietarii pământului, întocmai cum eră în Italia. Ba încă, la noi este o împrejurare care în Italia nu eră, anume că ruinarea clasei țărănești este pe cale de a se produce de aci înainte, nici chiar în folosul proprietarilor și arendașilor români, ci al unui sindicat de străini, care se organizează sub ochii noștri, în mod fățiș, pentru a exploată fără cruțare pe țărani.

Prin urmare, intervenția Statului se impune la noi, precum s'a impus în Italia, și încă cu mai mare cuvânt.

Oricât s'ar părea de extremă această părere a mea, ea nu este lipsită de precedente chiar la noi. Nu vorbesc despre dreptul Statului de a fixa el însuși prețul obiectelor de rechiziție, pentru a se apăra contra pretențiunilor excesive; este și aceasta o atingere sensibilă la dreptul de proprietate; dar nu o invoc aci, pentru că se va zice că în stare de războiu multe drepturi sunt suspendate. Dar așezământul agrar al lui Vodă-Știrbei din 1851 răspunde tocmai la cazul de care ne ocupăm, și vine în sprijinul modului meu de a vedea.

Așezământul lui Vodă-Știrbei constă în aceasta, că fiecare proprietar era dator a pune la dispozițiunea fiecărui sătean de pe moșia lui o întindere de pământ potrivită cu numărul de boi ce avea, și aceasta până la două treimi din întinderea moșiei. Pentru aceste locuri proprietarul nu putea cere alta decât dijma din zece una, și 22 zile pe an de lucru.

Legea rurală din 1864 nu a făcut decât să schimbe pentru țărani dreptul de folosință al porțiilor de pământ ce aveau după așezământul lui Vodă-Știrbei în drept de proprietate.

Regularea făcută de Vodă-Știrbei era, de sigur, o intervenire directă și hotăritoare a Statului în involuclile ce aveau loc până atunci între proprietari și țărani. Și trebuie să se observe timpurile când s'a produs această intervenire, și cum ea nu a provocat nici o rezistență din partea proprietarilor, pentru că-și dau și ei seama că era dreaptă și că rezolvă cu bine o situație dificilă. Ceea ce cred că tre-

bue și este în drept să facă Statul astăzi, este mult mai puțin decât ceea ce a făcut Vodă-Știrbei.

Mai întâiu mă întreb dacă nu este drept ca pentru familiile de săteni cari nu au de loc pământ, sau au mai puțin de 4 pogoane, să se revină la principiul lui Vodă-Știrbei, adică ca acestor familii proprietarul să fie obligat a le da acest minimum de 4 pogoane în niște condiții cari să fie fixate prin lege, și aceasta până la două treimi din întinderea moșiei. Precum se vede, ceea ce cer eu este mai puțin decât ceea ce da Vodă-Știrbei, de oarece la el întinderea porțiunilor variă dela 4 pogoane și 15 prăjini până la 11 pogoane; iar cât pentru dijma și zilele de lucru pentru proprietar, s'ar mulțumi țărani ca legea să le pună condiții și mai grele decât dijma una din zece și 22 zile de lucru pe an, pe care le impuneă Vodă-Știrbei; dar să fie o normă pusă peste care să nu se poată trece. Această măsură, care ar avea explicația și justificarea sa și în nevoia prezentă, și în tradițiile trecutului, ar face ca chestia țărănească să piardă toată acuitatea sa, pentru că ar asigura mijloace de existență, fie cât de modeste, la atâtea familii cari azi nu au siguranța zilei de mâine.

O altă măsură, care cred că merită să fie examinată, este aceasta: să se stabilească serii de prețuri normale, în felul celor cari se fixează pentru obiectele de rechiziție. Aceste prețuri se vor stabili pentru fiecare județ sau pentru fiecare regiune, pentru câte trei sau cinci ani, de către o comisie compusă din proprietari, arendași, săteni și agenți ai administrației. S'ar fixa tot așa numărul maximum de zile de lucru pe care țăranul va fi dator a-l da pro-

prietarului sau arendaşului pe fiecare an. Seriile de preţuri, astfel stabilite, ar servi ca baze a tocmeliilor agricole, şi nu ar fi permisă abaterea dela ele, într'un sens sau în altul, cu mai mult de un procent oarecare.

E posibil, e chiar probabil, că aceste măsuri ce propun vor fi criticate cu asprime şi vor întâmpina multă rezistenţă; dar le găsim drepte, şi nu văd prin care alt chip s'ar putea stăvili, măcar în parte, exploatarea cea grozavă ale cărei victime sunt ţăranii. Ar trebui iarăşi ca proprietarii să nu piardă din vedere că modestul sacrificiu ce propun să facă ei din multul ce câştigă astăzi, este pentru a evita pierderi mai mari ce ar putea avea în viitor. Oricine are dreptul să trăiască, şi când unei clase întregi de oameni i se taie toate mijloacele de existenţă, ei ajung la disperare şi nu mai ştiu să aleagă între ceea ce legea permite sau nu permite. E destul să considerăm pagubele pe cari pe aiurea le cauzează grevele, ca să ne îngrijim de a nu sili pe oameni să recurgă şi la noi la asemenea mijloace de apărare, dacă nu şi la altele mai rele, după cum s'a văzut anii aceştia în Rusia, Ispania şi Italia.]

Mai este un lucru pe care guvernul poate să-l facă, şi care poate fi un frâu puternic pentru exploatarea sătenilor; este de a nu mai permite angajarea de lucrători agricoli străini, sau cel puţin de a nu o permite decât acolo unde ea nu poate aduce prejudiciu sătenilor noştri.

În multe părţi, dar mai ales în Moldova, proprietarii, şi mai cu seamă arendaşii Evrei, refuză de a angaja pe sătenii de pe moşiile lor sau de pe

moșiile vecine, și preferă să aducă lucrători de peste graniță, cu prețuri mai mici, pe cari uneori nici nu le plătesc. Guvernul permite lucrul acesta. Cu modul acesta, ajută chiar el a se creă în țară o concurență indigenilor din partea străinilor, și chiar pe unde sătenii ar putea lupta contra exploatării, guvernul se unește cu exploatatorii, ca să le facă lupta imposibilă. Am cunoștință de localități din Moldova, unde țăraniii noștri au fost lăsați să moară literalmente de foame, pe când moșia pe care ei trăiau se lucră de oameni aduși din Bucovina, cu câțiva bani pe zi mai ieftin.

Este imposibil ca asemeni lucruri să se mai poată întâmpla.

* * *

Fie că s'ar adopta măsurile ce propun aci, fie că s'ar adopta altele, și orice lege s'ar face asupra tocmelilor agricole, ea nu va fi de nici un folos dacă nu se va asigura în mod eficace aplicarea ei. Și legea actuală cuprinde multe dispoziții bune, cari însă nu se execută. Ea prevede chiar responsabilitatea primarului, în caz când face să se execute tocmeli contrarii legii; aceasta însă nu împiedică pe nici un primar de a călca veșnic legea. Se mai cere ca arendașii și proprietarii să țină registre în regulă de tocmelile lor agricole, din cari să se vadă în mod lămurit situația fiecărui țaran în parte. Și cu toate acestea, câți proprietari, și mai ales câți arendași sunt cari nu păzesc această regulă!

Este și natural să fie așa. Țăraniii, pentru a căror ocrotire este făcută legea, nu o cunosc; așa că

ei nu știu să reclame când li se face nedreptate; și chiar când știu, nu cutează, ori pentru că știu că primarul este omul proprietarului sau al arendașului, ori pentru că judecătorul de ocol e prea de parte, ori pentru că se tem de străgăniri, de chel-tueli și de perderi de vreme.

De oarece țărani nu reclamă, iar proprietarii și arendașii nu au interes să reclame, cele mai flagrante călcări ale legii rămân neurmărite; iar primarii transcriu și execută întocmai tocmelile cele mai monstruoase, fără ca să fie cine să-i tragă la răspundere.

Va trebui să fie cineva care să aibă datoria a controla toate acestea, de a examina contractele de tocmeli agricole și modul executării lor, chiar dacă nimeni nu i-ar sesiza; de a vedea modul cum primarii își fac datoria, și de a-i pedepsi când vor fi vinovați; de a examina chiar condicele și scriptele de tocmeli ale proprietarilor și arendașilor, și de a-i pune în urmărire în caz când ar impune sătenilor tocmeli nedrepte și contra legii.

Legea actuală, plecând dela principiul că unde nu este reclamațiune nu poate fi acțiune, lasă pe țărani fără nici o protecție. Dar, încă odată, nu trebuie pierdut din vedere că țăranul trebuie apărat întocmai ca un minor, căci neștiința sau nevolnicia lui îl lasă tot așa de fără apărare în fața apăsătorilor ca și pe un copil; și dacă sunt legi cari protejează pe copii, cari autorizează anchete și urmăriri din oficiu contra celor cari-i nedreptătesc, tot așa trebuie să fie și pentru țărani.

Cel pe care-l cred mai potrivit pentru a implini

acest rol este judecătorul de ocol. El, ca om de legi și cu prestigiul pe care îl are în urma ultimei organizări a judecătoriilor de ocoale, este cel mai propriu și cel mai la îndemână pentru a împlini această însemnată însărcinare. Va trebui însă să se aducă oarecare modificări organizațiunii actuale a acestor judecătorii.

Felurile de măsuri întreprinse la țară.

Un fel de înșelătorie care se practică pe față, fără cea mai mică sfială, și care cauzează țăranilor pagube enorme, este acela de a li se cumpără sau vinde când cu măsurile vechi, când cu cele metrice, după cum îi vine la socoteală speculantului. Așa, când țăranul vinde, i se măsoară cu ocaua; iar când cumpără, i se măsoară cu litrul, pe care-l plătește ca și când ar fi o ocă. Rezultă de aci pentru el o pagubă de aproape 25%. Tot așa confuzii se fac, în paguba lui, între pogon și jumătatea de hectar, între metru și jumătatea de stânen, și altele.

Este o lege, confirmată nu de mult prin o altă lege, că singurile măsuri legale sunt cele metrice. Cu toate acestea, se tolerează prin prăvălii, în piață, în porturi, întreprinșarea de banițe și alte măsuri nelegale. S'a socotit că lucrul nu are nici o importanță, pe când el este încă unul din nenumăratele mijloace, și nu cel mai neînsemnat, de a se despoia neștiutorii de avuțul lor. Ar fi destul o urmărire energică de câtva timp și condamnarea, mai ales la amende grele, a câtorva înșelători, pentru a se pune

capăt acestui abuz. Penalitățile respective ar trebui agravate anume pentru acest caz, și toate măsurile false distruse pe unde se vor găsi.

Asigurarea recoltelor contra secetei, grindinei și a focului. Asigurarea vitelor contra epizootiilor și a furtului.

Sistemul ce se urmează la noi, ca în anii de secetă Statul să distribue la săteni hrană și furage cari i se plătesc în rate, are mari defecte, printre cari cel mai însemnat este acela, că deprinde pe țărani cu ideea că Statul este dispensatorul de toate, și că totul trebuie să se aștepte dela el.

Altădată erau pătulele de rezervă, și sunt unii cari și azi cer reînființarea lor. Dar explicațiile date deunăzi în Cameră de d-l Costinescu a dovedit cu prisosință cât de nepractică este și această instituție.

Adevărata soluție, cea mai practică, mai dreaptă și mai lesne de realizat, este aceea a asigurării mutuale, nu numai contra secetei, dar și contra tuturor accidentelor nenorocite cari pot lovi pe țărani: secetă, grindină, foc, epizootii, furtul vitelor.

O casă de asigurare țărănească pentru toate aceste cazuri, ar fi o instituție care ar aduce cele mai mari foloase sătenilor, și le-ar permite și lor a se folosi de binefacerile unor combinațiuni cari joacă un așa de mare rol în viața modernă, și de care ei sunt cu totul lipsiți.

.Cu mijloacele lui restrânse, un țăran este băgat în datorii pentru toată viața la cel mai mic accident nenorocit: moartea sau furarea boilor, un incendiu, o inundație.

De aceea, ar trebui să se înființeze pentru săteni asigurarea obligatorie pentru toate aceste cazuri. Fiecare cap de familie ar plăti pe an o sumă care ar depinde de numărul membrilor familiei, de numărul vitelor ce are, de ecaretele ce posedă, etc. Această sumă, care va fi destul de mică, pentru ca oricare din ei să o poată plăti, se va percepe de odată cu impozitele și pe aceeași cale, și s'ar vărsa la casa de asigurare. În schimb, cel asigurat va avea dreptul a fi despăgubit pentru pagubele ce ar suferi din accidente nenorocite.

Statisticele Ministerelor de Interne, de Domenii și de Finanțe trebuie să posede destule date, după cari să se poată calcula pagubele anuale mijlocii cari provin din asemeni accidente, și prin urmare care ar fi plata datorită de fiecare cap de familie.

În special, pentru vite, înființarea asigurării lor va impune a se introduce un sistem oarecare de marcat vitele, în așa fel, încât orice vită să se poată ști din ce sat anume provine. Se cunoaște deja sistemul numit *al cercelului*. Dacă obiecțiunile ce i se aduc se vor găsi întemeiate, se poate găsi un alt sistem practic de marcat vita pe corn sau pe copită. Dar oricare ar fi sistemul adoptat, el va avea ca urmare că furturile de vite vor deveni mult mai grele, și nu va fi imposibil a se stârpi chiar cu totul.

Cine știe? Poate că casa de asigurare despre care vorbesc aci va putea cu timpul să facă și asigurări pe viață, ceea ce ar fi un chip de a se asigura existența țăranilor ajunși la bătrânețe sau deveniți infirmi. Chestiunea este la ordinea zilei în alte părți, și se cuvine să începem și noi a ne gândi la dânsa.

Asociațiuni țărănești. Organizarea muncii țărănești.

Asociațiunile țărănești sunt destinate, după părerea mea, să joace un rol capital în lucrarea de transformare a clasei rurale, alături cu băncile populare. Propunerile ce fac mai sus, cu privire la vânzare și la arendare de moși la țărani, nu vor putea fi realizate decât cu ajutorul acestor instituțiuni. Dar nu numai acesta va fi rolul lor, ci peste tot unde forțele izolate nu vor putea învinge unele greutăți mai mari. Pentru vânzarea produselor în comun, pentru cumpărare de mașini agricole, pentru secarea bălților, plantarea râpelor și îmbunătățirea pământurilor sterpe, precum și în nenumărate alte ocazii, asociațiunile vor permite satelor să întreprindă lucruri la cari altfel nu ar putea nici să se gândească.

Legea votată anul trecut va fi de mare ajutor pentru constituirea acestor asociațiuni, și va trebui studiată cu băgare de seamă, pentrucă dacă cumva va fi mai conținând ceva dispoziții puțin practice, să fie îndreptate.

Dar atâta nu va fi de ajuns, ci va trebui ca guvernul să sprijine și să încurageze înființarea asociațiunilor și pe alte căi. În special, organele administrative pot fi de mare ajutor, prin propaganda ce pot face.

Dar propagatorii cei mai de frunte vor fi tot preoții, și mai ales învățătorii, cum au fost și pentru băncile populare. De aceea, imitând ceea ce făcusem în chestia băncilor, eu am delegat, în Decembrie trecut, trei învățători dintre cei mai aleși ca să

propage ideia asociațiunilor din sat în sat, și să dea sfaturi și lămuriri pentru înființarea lor. Pe doi din ei îi trămisese mai înainte în Danemarca ca să studieze asociațiunile țărănești daneze, cari sunt celebre în toată lumea. Ar trebui ca misiunea acestor trei învățători să fie menținută până ce ideea asociațiilor se va fi lățit peste tot; și dacă cumva guvernul conservator le va retrage însărcinarea, după cum se vorbește, va trebui ca guvernul liberal viitor să le-o redea.

* * *

D-l Al. Gîdei, în cartea sa *Monografia comunei Bragadiru*, propune a se face o organizare a muncii țărănești. Pentru aceasta, cere a se înființa, sub auspiciile Ministerului Domeniilor un biou unde să se centralizeze, pe de o parte cererile de muncitori din partea proprietarilor și arendașilor, iar pe de alta ofertele de brațe; toate acestea cu arătarea cuvenită de numărul și felul muncitorilor ceruți, de prețurile oferite și de cele cerute, etc. Cu aceasta, s'ar ușura pentru unii găsirea brațelor ce le sunt necesare, iar pentru alții găsirea de lucru, și ar deveni inutile aducerea de lucrători de peste graniță, cari scot pe fiecare an atâtea milioane din țară, în paguba muncitorilor noștri.

Ideea aceasta mi se pare bună și practică, și ar trebui înscrisă printre acele cari vor trebui realizate.

Lege contra cametei.

Este de mirare că până acum încă nu există o lege contra cametei la noi, unde camăta a luat pro-

porții așa de fenomenale încât ajunge până la 500%. Nenumăratele constatări făcute în toate părțile țării dovedesc că în ceea ce privește în special pe țărani, camăta îi roade așa de grozav, încât cea mai mare parte din câștigul lor se duce în punga cămătarilor, și că e destul să se împrumute un țăran odată cu o sumă cât de mică, pentru ca să nu se mai poată plăti nici odată. Și răul este general, căci cămătărie fac toți: uneori proprietarul, mai des arendașul, dar totdeauna cărciumarul și samsarii, și chiar țărani cari au ceva bani.

Băncile populare au adus oarecare ușurare, care va merge crescând, atunci când capitalul lor se va mai mări; dar ele nu vor putea face față la toate nevoile a 6.000.000 de suflete. Trebuie dar să se facă și la noi, ca în toate părțile, o lege severă contra cametei, care să conțină dispozițiuni și sancțiuni potrivite țării noastre și felului special de rele pe cari noua lege va avea să le stârpească.

Cunosc legea franceză contra cametei din 1850. Ea se ocupă exclusiv de dobânzile mai mari decât cele legale luate la bani împrumutați, și ca sancțiuni prescrie amenda, confiscarea până la jumătate din capitalul împrumutat, închisoarea până la un an, afișarea pedepsei și publicarea ei în ziare în comptul celui condamnat.

Aceste pedepse s'ar putea aplica și la noi; dar în ceea ce privește definițiunea cametei, cea dată de legea franceză este departe de a fi de ajuns la noi.

La noi țăranul se împrumută nu numai cu bani, dar și cu produse, cu rachiu, cu lemne, cu servicii de tot felul; iar camăta o plătește nu numai sub

formă de dobândă mare în bani, ci mai cu seamă în zile de muncă la câmp, în cărături, în produse, în pasări, etc.; și chestiunea este că ceea ce plătește el, ori sub ce formă ar fi, este excesiv de mult față cu ceea ce a primit.

Va trebui dar ca la noi camătă să se numească orice plată mai mare decât un procent, care se va fixa prin lege pentru principalele cazuri, pentru servicii primite sub orice formă ar fi. S'ar putea ca legea, pentru a ține seamă întru câtvă de obiceiuri înrădăcinate, să fixeze pentru muncile agricole un procent mai mare decât pentru bani împrumutați, precum se face și pentru datoriile comerciale; dar chiar așa de s'ar face, tot ar fi o enormă îmbunătățire față de ceea ce este astăzi.

Se înțelege că legea astfel înțeleasă ar interveni și în chestiunea tocmelilor agricole, căci și acolo camăta se exercită în toată vigoarea ei, când, spre exemplu, se ieă țaranului 240 lei pentru o falce de fâneață, pe care vânzând-o în târg nu ar putea lua nici 100 lei, fără a mai socoti munca și timpul lui. Toată lumea taxează asemeni tocmeli de *tocmeli cămătărești*; pentru ce dar s'ar sustrage ele dela acțiunea unei legi contra cametei?

Cât pentru cercetarea, descoperirea și urmărirea delictelor de camătă de orice fel, ele vor trebui să intre în însărcinările judecătorului de ocol, care va trebui să le urmărească din oficiu. Despre aceasta am vorbit mai sus.

Intru cât privește pedepsele, ar trebui ca, pe lângă cele pe cari le prevede legea franceză, să se adauge interdicțiunea pe cel puțin cinci ani pentru cel con-

damnat de două ori pentru camătă, de a fi ales primar, membru în consiliul comunal, de a ocupa funcțiuni, și mai ales de a putea ține cârciumă. Aceste sancțiuni vor fi necesare, căci tocmai cei ce se află în cazurile acestea sunt de ordinar cămătarii cei mai nesățioși, și abuzează de pozițiunea lor pentru a-și exercita fără frică și dela adăpost prădăciunile lor.

Băncile populare.

Nu mai este nevoie să vorbesc despre binefacerile băncilor populare, căci ele nu se mai discută. De altfel, această instituțiune se pare că este dejă intrată în obiceiurile țăranilor, iar legea ei organică, după doi ani de încercare, se pare că nu are nevoie decât de prea puține îmbunătățiri.

Singura grijă ce va trebui să se aibă în viitor, va fi ca administrația să le dea tot concursul, în loc de a le face piedici, după cum s'a întâmplat în unele locuri; ca să se ia măsuri severe pentru a împiedica pătrunderea cămătarilor în bănci, și ca să se evite tendința de centralizare care se pare că tinde să domine la administrațiunea centrală a băncilor populare. Aceste instituțiuni s'au dezvoltat foarte bine numai mulțămii libertății de care s'au bucurat; orice încercare de compresiune le-ar strică avântul.

O nouă formă de cămătărie a luat naștere, — cine ar crede? — tocmai din cauza băncilor populare. Când un sătean vrea să facă un împrumut la o bancă, el are trebuință de doi giranți, membri ai băncii. Ei bine, sunt acum giranți de profesiune, cari, abuzând de nevoia săteanului, nu-i dau girul decât după

ce-i impun condițiuni cari echivalează cu cea mai grea camătă. Cărciumarii, și uneori chiar preoții, sunt acei cari exercită cu deosebire această urită meserie.

Se înțelege că acestor oameni vor trebui să se aplice severitățile legii contra cametei; iar în legea băncilor populare va trebui introdusă o dispozițiune ca ei să fie eliminați de drept din bancă, și ca nimeni să nu poată da mai mult decât două giruri.

Organele cari vor conlucra la realizarea reformei. Judecătorul de ocol.

Am ajuns aproape la sfârșitul expunerii mele, din care se vede că problema țărănească este foarte complicată, și că soluțiunea ei, chiar parțială, va cere votarea de legi și luarea de măsuri numeroase. Dacă însă aceste legi și măsuri vor fi să rămână numai pe hârtie, cum s'a întâmplat de atâtea ori, mai bine va fi nici să se înceapă.

Dacă multe din legi nu se aplică, cauza în mare parte este că la alcătuirea lor nu se are îndestul în vedere cine va fi acela care va prezida la aplicarea lor. În special, legile privitoare pe țărani au fost destinate toate să fie aplicate de către primarul rural, a cărui lipsă de cultură și de moralitate nu mai are nevoie să fie descrisă aci.

În momentul de a începe o reformă așa de mare, trebuie să ne gândim la organele cari vor fi chemate să o execute, și la nevoie să dezvoltăm pe cele existente, sau chiar să creăm și altele nouă.

Singurele elemente cari pot fi întrebuințate în-

tr'un fel oarecare în scopul ce urmărim, sunt cele următoare:

prefectul;
 inspectorul comunal;
 primarul;
 notarul;
 consiliul comunal;
 sfatul satului;
 judecătorul de ocol;
 învățătorul;
 preotul.

Toți aceștia trebuie utilizați, fiecare în felul lui, dar nici unul în mod exclusiv, nici într'un cerc de activitate nepotrivit cu dânsul, sau prea larg pentru ca să-l poată împlini cu destoinicie.

Nu voiu vorbi aci despre prefect, căci rolul lui este bine cunoscut.

Atribuțiunile inspectorului comunal sunt bine lămurite prin noua lege comunală. Eu cred că acest agent poate avea un rol foarte însemnat, ca agent de control, ca sfătuitor și ca îndemnător la lucru, în toate chestiile de natură curat administrativă. Recrutarea lor însă va fi greă, căci nu e ușor a se găsi atâtea sute de tineri cari, fără a fi fost în administrațiune, să cunoască toate nevoile poporului dela țară, și mai ales să aibă tragerea de inimă și înțelegerea de misiunea lor cari singure ar putea face din ei elemente în adevăr prețioase pentru realizarea reformei. Ar trebui ca acești inspectori să aibă o instrucțiune și o educațiune potrivită chemării ce vor avea de îndeplinit.

Instrucțiunea ar putea-o căpăta, dacă s'ar înființa

odată la Universitate secțiunea de științe administrative, pe care legea o prevede, care este indispensabilă, dar contra căreia se coalizează atâtea interese.

Cât pentru educațiune, ea se va face doar cu timpul, întrunindu-i dese ori pentru a li se da instrucțiuni și sfaturi de către cei mai buni administratori ce avem, controlându-i de aproape, înființându-se pentru ei o revistă pentru chestiunile curente de administrațiune.

Cât pentru chestiunea dacă numărul lor actual este sau nu este prea mare, aceasta este lucru secundar. Totul este ca să nu lipsească acest organ, chemat anume a execută legile în partea lor care privește pe guvernul central, lucru pe care până acum tot primarul sătesc aveà să-l facă.

Consiliul comunal și sfatul satului nu pot aveà un rol însemnat în realizarea reformei. Lipsa lor de inițiativă și de cultură, precum și caracterul lor de corpuri deliberative, nu se potrivesc cu trebuința de acțiune repede, energică și luminată care se cere aci.

Lăsând dar la o parte pe primar, notar, învățător și preot, despre cari voi zice câteva cuvinte mai jos, rămâne să vorbesc despre judecătorul de ocol.

Am arătat mai sus partea care cred că trebuie să i se facă. Am cerut ca el să aibă dreptul a interveni din oficiu în chestiunile de cămătărie și de tocmele agricole, pentru a controlă aplicarea legilor, pentru a protege pe cei năpăstuiți și pentru a urmări pe cei vinovați. Dar cu aceasta nu trebuie să perdem din vedere chemarea principală a judecătorului, care este de a da dreptatea, și aci atingem

încă una din lipsele cele mai simțite ale satelor noastre.

Cu toată organizarea actuală a judecătoriilor de ocol, justiția este încă departe de a fi destul de la îndemâna țăranilor; ea este prea scumpă, prea târzie, cere prea multe alergături și pierdere de vreme.

Din cauza aceasta, în cea mai mare parte din împrejurările când ar avea nevoie de judecată, țăranul preferă să se lipsească, și numărul nedreptăților ce se comit din cauza aceasta este foarte mare.

Va trebui dar ca formele procedurii să se simplifice cu totul, cel puțin pentru cauzele cele mai obișnuite cari interesează pe țărani, și termenele să se scurteze; dar mai ales, trebuie ca judecătorul să fie pus mai la îndemâna lor.

Astăzi sunt 131 judecători de ocol, dintre cari 85 la țară, ceea ce face că în mijlociu circumscripția fiecăruia este de 1.545 kilometri pătrați, adică mai bine de 39 kilometri în lung și în lat. Aceasta este mult.

Greutatea aceasta se poate înlătură prin trei măsuri.

Una ar fi înființarea juriilor de împăciuire, compuse din învățător, preot și unul sau doi bătrâni cinstiți, pentru a aplană neînțelegerile pe cât se poate. Lucrul acesta l'am încercat în mai multe părți cu bun folos. Prin aceasta s'ar descărcă judecătorul de o însemnată parte de procese, cari nici nu ar mai avea loc.

A doua măsură ar fi, a se mai mări numărul judecătorilor. Costul anual al unei judecătorii de ocol fiind de 6.000 lei, ar fi o cheltuială de vre-o 300.000 lei pe an, dacă s'ar mai adăogi 50 de judecătorii de

ocol, ceea ce ar reduce suprafața circumscripțiilor lor la mai puțin de 1.000 kilometri pătrați și i-ar apropia prin urmare mult de justițiabilii lor.

În fine, să se impună fiecărui judecător ca, afară de reședința lui obicinuită, să meargă pe rând și în alte centre din circumscripția lui, pentru a-și exercita însărcinarea. S'ar putea, spre exemplu, ca, afară de reședință, să fie în fiecare circumscripție câte 8 până la 10 de aceste centre, iar judecătorul să fie obligat a veni în fiecare din ele câte o zi sau două la fiecare două luni. El ar putea atunci, nu numai să dea dreptate multora cari fără aceasta nu ar fi putut să vină să i-o ceară, dar totdeauna să-și exercite și însărcinarea de control despre care am vorbit mai sus.

Propunerea ce fac aci nu este așa de neobicinuită cum s'ar părea la prima vedere. În Norvegia, unde ca și la noi, populația este rară și comunicațiunile grele, sunt învățători ambulanti, preoți ambulanti, și, dacă nu mă înșel, chiar și judecători ambulanti. Nu văd ce piedică absolută ar fi pentru a se face și la noi așa, de oarece folosul ar fi așa de mare. Cât pentru oficiul de grefier în centrele secundare, ar putea să-l îndeplinească notarul, învățătorul sau preotul local.

Dacă s'ar adopta vederile mele, judecătorul de ocol ar căpăta o însemnătate cu mult mai mare decât cea pe care o are astăzi, și ar deveni unul din principalele organe în realizarea reformei. Dar în acelaș timp el se va găsi deseori pus în situații neplăcute față de cei puternici din localitate, și aceasta ar putea să-i atragă grave neajunsuri.

Pentru a-l pune la adăpost, și pentru a face din el dispensatorul în adevăr independent și imparțial al dreptății, va trebui ca el să fie sustras dela acțiunea acelora cari pot să fie chemați la răspundere înaintea lui. De aceea, va trebui să i se asigure stabilitatea, fie declarându-se inamovibil, fie cel puțin neputându-se înlocui sau transfera decât cu avizul conform al unui juriu de magistrați superiori. Chestia ar trebui studiată mai de aproape. Dacă această garanție s'ar da judecătorului de ocol, de sigur că el ar primi adaosul de muncă ce i-ar impune nouăle sale însărcinări, chiar fără adaos de salariu peste cel actual.

Cu toate acestea, în interesul formării unui bun corp de judecători de ocol, cari să poseadă experiența specială proprie acestei cariere, nu ar fi de prisos a se examina dacă nu ar fi bine a se admite pentru ei sistemul înaintării pe loc, întrebuințat în alte părți, și care constă în aceea că, după un număr oarecare de ani de serviciu, judecătorul capătă un adaos de leafă, fără a fi mutat din loc.

Doar considerațiile budgetare de nu se vor opune adoptării acestei măsuri, care altfel prezintă numai avantaje.

Primarul, Notarul, Consiliul comunal.

În cercul mai restrâns de activitate pe care i l-a lăsat noua lege comunală, primarul rural poate încă să fie un factor foarte util. Din nenorocire, ignoranța lui este o piedică de neînvinc, care de o cam dată nu văd cum ar putea fi înlăturată.

Cât pentru notar, el ar putea fi mult îmbunătățit, cel puțin întru cât privește priceperea, prin înființarea școlii de notari, la care se gândiseră foștii Miniștri Stolojan, Lascar și eu însumi.

Acum doi ani, eu propusesem d-lui Lascar ca pe lângă școala normală de învățători din Câmpu-lung să se înființeze o secție în care să se admită absolvenții a trei sau patru clase normale, cari, după un an sau doi de preparație specială, puteau să formeze foarte buni notari. Acelaș lucru s'ar putea face și cu absolvenții a patru clase de seminar.

Acești tineri, atât normaliști, cât și seminariști, fiind mai totdeauna fii de săteni, în urma instrucției ce ar fi primit, parte în școala normală sau în seminar, și parte în secția de notari, ar fi avut și o instrucție generală, și cunoștințele speciale cerute unui notar, și ar fi înlăturat din aceste posturi pe declasații de prin orașe, care azi le ocupă în cea mai mare parte.

* * *

Consiliile comunale rurale ar câștiga foarte mult, dacă în fiecare din ele s'ar admite de drept cu vot deliberativ câte un învățător și un preot, cei mai de seamă și cei mai cuminți din comună. Oricât s'ar zice că consiliile comunale rurale au să se ocupe numai de lucruri cari nu sunt mai presus de cunoștințele și de priceperea unui sătean fără știință de carte, lucrul nu este exact. Sunt chestii în cari cunoștințe mai întinse sunt indispensabile; astfel sunt cele relative la igienă, la paza contra epidemiilor și a epizotilor, etc. Și pe urmă nu se poate concepe ca un consiliu chemat a se ocupa de lucruri

aşa de diverse, a lua cunoştinţă de ordinele autorităţii superioare, de legile şi regulamentele cele nouă pe cari trebuie să se aplice, să nu cuprindă, de cele mai multe ori, alt membru cu ştiinţă de carte decât pe notar. In aceste condiţii, notarul duce in realitate comuna cum vrea el. Adăogirea elementelor celor mai culte din sat, cum este învăţătorul şi preotul, nu poate să facă decât bine.

De altfel, această măsură nu ar fi contrară constituţiei, după cum s'a zis. Constituţia nu prevede nimic in privinţa compunerii consiliului comunal, ci lasă lucrul in seama legilor respective.

O dispoziţie însă asupra căreia insist aei din nou, este ca cei condamnaţi pentru cămătărie să nu poată fi nici primari, nici notari, nici membri in consiliul comunal sau in sfatul satului.

Invăţătorii şi preoţii.

Campania culturală şi economică pe care am dus-o in aceşti din urmă patru ani cu ajutorul învăţătorilor şi succesele ce a avut, ne-a dovedit ce element minunat de luptă sunt învăţătorii, când sunt bine întrebuinţaţi. De astăzi înainte nimic mare şi temeinic pentru binele sâtenilor nu se va putea întreprinde fără concursul acestor oameni pricepuţi, harnici şi devotaţi.

Dându-mi seama de valoarea lor şi de ce se poate face cu dânşii, m'am silit să le ridic prestigiul in comună, şi să-i pun cel puţin alătura cu cei mai de seamă din sat. La aceasta am reuşit, şi învăţătorii îşi dau seamă de aceasta, şi se silesc să-şi

țină cu cinste locul ce au dobândit. Guvernele viitoare vor trebui să le păstreze această situație, și să le-o îmbunătățească, pe cât se va putea.

M'am silit de asemenea, pe cât vremile grele mi-au permis, să le îmbunătățesc și situația materială, care nu este tocmai de invidiat, la dreptul vorbind, de oarece un învățător primește abia 76 lei 50 bani pe lună, adică 2 lei 50 bani pe zi. Reducerile de acum 3 ani i-a atins și pe ei. O îmbunătățire cât de modestă a plății lor ar fi pentru ei o mare încurajare, pentru că ar considera-o ca o recunoaștere a serviciilor ce au adus în acești din urmă ani. E adevărat că pentru fiecare 5 lei pe lună adăogați unui învățător, budgetul țării se încarcă cu 300.000 lei pe an; dar socotesc că un sacrificiu bănesc ca acesta merită să se facă, când e vorba de prefacerea radicală a stării țărănimii, pe care o avem în vedere.

* * *

Preoții sătești, ca și învățătorii, ar putea să devină agenții cei mai buni și mai utili în campania pentru ridicarea morală și materială a sătenilor. Sunt convins că se află și printre ei elemente foarte bune, cari nu cer decât să li se dea puțința și ocazia de a se manifesta.

Este de regretat că, în silințele ce mi-am dat de a-i atrage și pe dânsii în mișcarea învățătorilor, nu am fost decât foarte puțin ajutat.

Până când se va găsi mijlocul de a se schimba această stare de lucruri, va fi anevoie a se trage din preoțime tot folosul ce ar putea da ea în lupta ce trebuie întreprinsă. Până atunci nu rămâne decât a

se atrage preoții în curent în mod individual, ceea ce am reușit a face întru câtva.

Un alt rău este că mai mulți preoți, cu toate că sunt plătiți cu leafă și că taxele de epitrahil sunt hotărâte prin lege și prin regulament, percep încă dela săteni taxe de zece și de douăzeci de ori mai mari decât cele regulamentare; și dacă nu li se plătește cât cer ei, refuză serviciul. Mereu sunt reclamații contra preoților cari lasă morții neingropați zile întregi, pentru că nu li se dă cât cer ei. Ca să-și facă cineva o idee de ce cauză de ruină pentru săteni sunt aceste pretenții ale preoților, să consulte *Monografia comunei Bragadiru* de d-l Al. Gidei. Și pentru stârpirea acestui abuz, legea clerului nu dă nici un mijloc.

Fiindcă voim să stârpim abuzurile cari ruinează pe săteni, și acesta este unul dintr'insele. Remediul este, pe de o parte de a se afișa în toate satele tariful legal al serviciilor preoțești, cu lămurire că preoții nu au drept a cere nimic mai mult; iar pe de alta, a face să se condamne de către tribunalele corecționale toți preoții abuzivi, pentru refuz de serviciu datorit și pentru percepere de taxe ilegale. La nevoie, va trebui făcută o lege anume pentru acest scop.

Cercurile culturale. Cursuri de adulți. Școlile rurale.

Reforma stării țăranilor nu poate să fie complectă, dacă nu ne vom îngriji și de partea lui morală și intelectuală.

În folosința de binefaceriile progreselor pe cari le-a făcut țara de 60 de ani încoace, țăranii au fost nedreptățiți până și la distribuirea învățaturii; căci, pe când în toate celelalte ramuri de învățământ s'au înființat toate școlile necesare, și chiar peste necesitate, singur învățământul primar rural nu are decât două treimi din numărul de școli și de învățători cari ar fi necesari întregii populații țărănești.

Aceasta este nu numai un rău, pentru că nici o reformă nu poate fi temeinică dacă nu va fi sprijinită pe lumina poporului, dar este și o rușine; căci este imposibil să aspirăm la locul la care râvnim printre popoarele culte, pe câtă vreme 75% din poporul nostru nu știe nici să citească, nici să scrie.

După socotelile mele, mai este o lipsă de vreo 2.000 până la 2.500 de învățători cel puțin, ceea ce presupune un adaos în bugetul învățământului rural de 2 până la 2½ milioane lei pe an. Acest adaos trebuie repartizat pe 10 ani, a câte 200 până la 250 mii lei pe an, așa că până în 10 ani să dispară această pată de pe numele nostru în lume.

Ar fi inutil a se face repartiția pe un număr mai mic de ani, căci ar fi greu a se găsi învățătorii necesari, pe cari numai școlile normale îi pot produce.

Va trebui tot de odată să se urmărească cu energie și să se termine clădirea localelor de școli rurale, de oarece ruinele de până acum, pe lângă că erau un pericol pentru sănătatea copiilor, nu puteau nici să conțină numărul convenit de școlari, așa că cheltuiala ce se făcea cu plata învățătorului era în mare parte zadarnică.

În acești din urmă patru ani, prin impulsia ce am

dat, s'au făcut localuri bune pentru vre-o 1.000 de sale de clase, cu locuințele pentru învățători, dovedindu-se astfel că clădirea școlilor, care stă în suferință de 40 de ani, nu este mai presus de puterile comunelor rurale, dacă este la mijloc bunăvoință. Dacă se va stărui încă câțiva ani în acest sens, toate școlile vor avea localul lor.

Dar școlile ce sunt și acele cari se vor mai face nu pot servi decât pentru copii, pe când adulții nu ar avea nici un mijloc de a se lumina. Pentru dâșii, am înființat cursurile de adulți, cercurile și șezătorile culturale, ținute toate de învățători și învățătoare, și cari erau foarte mult urmărite și gustate de săteni. Toate acestea se pot întreține cu foarte puțină cheltuială, de oarece plata unui învățător pentru un curs de adulți nu este decât de 10 lei pe lună, iar pentru cercurile culturale i se plătesc 3 lei pe lună ca cheltuieli de transport. Aceste cheltuieli erau în sarcina comunelor, cari le plăteau cu ușurință, până anul trecut, când aplicarea noii legi comunale a făcut să se suprimă în multe părți. Va trebui să se ia măsuri pentru restabilirea lor pe unde au fost tăiate și pentru introducerea lor pe unde încă nu figurau.

Cestiunea cărciumelor.

Succesul unei părți din reforma ce urmărim depinde în parte de resursele ce vor avea comunele rurale, pentru a putea contribui la dânsa. Cheltuielile pentru poliție, pentru o administrație locală

cum se cuvine, reclamă cheltueli, pe cari multe sate nu sunt în stare să le facă.

Legea suprimării acciselor a adus multor comune o creștere însemnată, dar nu suficientă, de venituri, și sunt multe altele cari nu au avut parte de dânsa. O revizuire generală a sistemului nostru de impozite nu-și are locul aci, și nici nu am competența de a o trata. Este însă un isvor de venituri, care cred că nu dă ceea ce ar trebui să dea; acesta este alcoolul, a cărui cestiune se leagă cu o alta, foarte gravă, aceea a alcoolismului.

Consultând tabloul cantităților de alcool date în consumație în acești din urmă 21 de ani, vedem că ele variază între 72 milioane și 280 milioane de grade pe an. Oricât de mare influență ar avea împrejurările asupra consumației, este imposibil să credem că ele pot face ca consumația să varieze dela simplu la quadruplu, mai ales când vedem că în progresele alcoolismului nu se constată de loc aceeași variațiune. Mai curând trebuie să credem că acea variațiune aparentă a consumațiunii se datorește în cea mai mare parte fraudei.

Un mijloc de a face să crească acest venit ar fi dar a se căuta să se pună cât se poate mai mult frâu fraudei.

Ar mai fi și acela de a se mări impozitul pe grad, care, așa cum este astăzi, este mult mai mic decât în toate celelalte țări. Dar se știe că, crescându-se impozitul, crește și fraudă, așa că absoarbă tot adaosul ce ar trebui să aibă veniturile. Mijlocul acesta nu poate fi util, până ce nu se va pune mai întâiu capăt fraudei.

Cât pentru monopolul alcoolului, el s'a aplicat în Elveția și în Rusia, și a dat rele rezultate.

Cred însă că ar trebui studiat un alt sistem, care ar fi totdeodată și un mijloc de a se controlă exact cantitățile de alcool produse, înfrânându-se astfel frauda, și de a se creă și un nou izvor de venit. Aceasta ar fi de a se monopoliză, nu vinderea sau fabricația alcoolului, ci aparatele pentru distilația lui.

Sistemul acesta, propus la noi de d. M. C Haret, se pare că a dat foarte bune rezultate în Danemarca, și constă în aceea că distilația alcoolului nu e permisă decât în aparate stampilate de autoritate. Aceste aparate nu produc decât alcool bine rafinat, înlăturând productele secundare ale distilației, cari se știe că au o toxicitate cu mult mai mare decât alcoolul însuși. Afară de aceasta, la fiecare aparat de distilație se anexează un aparat Siemens, care arată exact cantitatea de alcool ce se distilează, precum și tăria lui.

Ar trebui dar să se rescumpere și să se distrugă toate alambicurile particulare, și în locul lor să se instaleze în fiecare comună aparate perfecționate, în număr suficient, cari vor fi proprietatea Statului sau a comunei. Bine înțeles că această înlocuire nu va fi nevoie a se face în fabricile sistematice, cari posedă deja asemeni aparate. Pentru distilație s'ar plăti o taxă care poate să nu fie mare, căci venitul cel mai însemnat va veni nu de aci, ci din faptul că, cu sistemul acesta, nu se va mai putea distilă nimic care să scape de control, și întreaga cantitate de alcool distilată va fi supusă la plată. Frauda va dispărea prin urmare mai de tot; căci este evident

că, dacă este aproape imposibil a se controla distilația pe care o face cineva în casa sa și cu aparatul său, în schimb va fi aproape imposibil pentru particulari a mai avea la ei acasă alambicuri când se va fi introdus noul sistem ; căci un alambic nu se poate strecură și nu poate funcționa fără să se știe că există.

De aceea sunt convins că monopolizarea aparatelor de distilație va aduce un adaos însemnat de venit, prin desființarea fraudei, chiar fără a fi nevoie de o creștere a taxei pe grad.

Observ că consumația de alcool are siguranță că va crește și prin faptul că, în urma nouălor descoperiri ce se fac, alcoolul va servi și pentru iluminat și încălzit.

Așa fiind, socotesc că se va putea compta în viitor pe o producție normală de cel puțin 200.000.000 grade pe an, care chiar cu taxa actuală reprezintă un venit de 20.000.000 lei, adică cu mai bine 8.000.000 mai mare decât media de pe ultimii patru ani.

Acest excedent de venit ar trebui lăsat comunelor.

Li se poate însă crea și un alt venit însemnat, punând un impozit special asupra cârciumilor în folosul comunelor, și limitând numărul lor în proporție cu numărul locuitorilor din comună ; sau creând monopolul dreptului de cârciumă în folosul comunei. Această din urmă idee a fost propusă de C. A. Rosetti ; ea se aplică, pe cât știu, în Norvegia.

Se înțelege, va trebui studiat lucrul cu băgare de seamă. Eu îl cred însă drept și necesar. E drept că asupra unui vițiu ca beția să cadă oricâte sarcini, pentru ca cu venitul respectiv să se creeze mijloace

de a se combate relele produse de ea, întreținându-se școala, biserica, poliția, administrația. E necesar ca, prin măsurile ce propun să se scumpească alcoolul și să se împuțineze cârciumile, căci aceste măsuri vor fi piedice puse pentru întinderea beției, care în unele părți au adus populația în cel din urmă grad de decădere.

Socotesc că aceste două resurse vor fi de ajuns pentru a mări veniturile comunelor, mai ales pe al acelor rurale, într'o proporție foarte însemnată.

Incheiere.

Aceste sunt măsurile a căror adoptare cred că ar fi folositoare pentru rezolvarea chestiei țărănești.

Nu zic că prin ele se va rezolvă chestia în întregime ei și pentru totdeauna. Ea este așa de vastă și de complicată, încât sunt de sigur multe lucruri cari s'ar putea încă face, și care nouă ne scapă din vedere. Și pe urmă, chiar dacă am reuși a găsi pentru azi o soluție complectă, ea nu va mai fi suficientă peste câtva timp, când prefacerea împrejurărilor va aduce la suprafață alte nevoi.

Cred însă că cu ceea ce propun eu s'ar face ca chestia să piardă caracterul ei de gravitate, și ar lăsa conducătorilor țării timpul și libertatea de spirit de a se gândi în liniște, și de a lua și alte măsuri. În orice caz, propunerile mele pot servi ca baze de discuție. Ele formează un sistem în care diversele părți se sprijină unele pe altele. Ideea lor dominantă este de a face ca la realizarea reformei, factorul principal să fie țărănimea însăși, pe care o consider ca

corp activ, inteligent și conștient, în loc de a o trata ca pe un corp inert, pentru care numai Statul trebuie să facă tot, după cum a fost ea considerată până acum. Dovezile de pricepere, de cumișenie, de hări nicie, de inițiativă pe cari le-a dat țărănimea în anidîn urmă, justifică, cred, pe deplin, acest mod de a vedeà al meu.

TABLA DE MATERIE

	Pagina
Prefața	3
<i>Chestia Țărăneasă</i>	5
Inlesnirea pentru țărani de a deveni proprietari	9
Loturile provenind din improprietăriri și rămase vacante	20
Inlesnirea pentru țărani de a deveni arendași	21
Imbunătățirea culturii pământurilor cultivate de țărani. Fânețe și îmașuri	35
Asigurarea proprietății efective a țăranului asupra pământului lui	38
Fracționarea excesivă a parcelelor țărănești	39
Revizuirea tabelelor de impozit fonciar al pământurilor țărănești	41
Docuri. Silosuri. Serviciul fluvial	42
Toemelle agricole	46
Felurile de măsuri întrebuințate la țară	56
Asigurarea recoltelor contra secetei, grindinei și a focului. Asigurarea vitelor contra epizootiilor și a furtului	57
Asociațiuni țărănești. Organizarea muncii țărănești	59
Lege contra cametei	60
Băncile populare	63
Organele cari vor conlucra la realizarea reformei. Judecătorul de ocol	64
Primarul, Notarul, Consiliul comunal	69
Învățătorii și preoții	71
Cercuirile culturale. Cursuri de adulți. Școlile rurale	73
Cestiunea cărcinmelor	75
Incheiere	79

VERIFICAT
1987